

عنوان و نام پدیدآور : احکام طلاق / تهیه و تدوین اداره پاسخگویی به سؤالات دینی .
 مشخصات نشر : مشهد: آستان قدس رضوی، موسسه فرهنگی قدس، ۱۳۹۲.
 مشخصات ظاهری : ۷۲ ص.
 فروست : مجموعه رهیافت.
 شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۲۹۹-۱۵۵-۳
 وضعیت فهرست‌نویسی : فیپا
 یادداشت : کتابنامه.
 موضوع : طلاق (فقه) -- ایران
 موضوع : فقه جعفری -- رساله عملیه
 شناسه افزوده : آستان قدس رضوی، اداره پاسخگویی به سؤالات دینی و اطلاع‌رسانی
 شناسه افزوده : آستان قدس رضوی، موسسه فرهنگی قدس
 رده‌بندی کنگره : BP ۱۸۹/۶/ف ۳ ۱۳۹۲
 رده‌بندی دیویی : ۲۹۷/۳۶
 شماره کتابشناسی ملی: ۳۳۷۸۵۸۶

رهیافت ۱۲، احکام طلاق

تهیه و تدوین: اداره پاسخگویی به سؤالات دینی

تنظیم و تولید: اداره تولیدات فرهنگی

طرح جلد: گرافیک آسمان

صفحه‌آرا: محمود کریم‌پور

وایراستار: سید حمید حیدری ثانی

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

چاپ اول ۱۳۹۲

نشانی: حرم مطهر امام رضا (ع)، صحن جمهوری اسلامی،

اداره پاسخگویی به سؤالات دینی

تلفن: ۰۵۱۱ - ۳۲۰۲۰ - دورنگار: ۰۲ - ۲۲۴۰۶ - ۰۵۱۱

رایانامه: eppasokh@aqrazavi.org

رہیافت احکام؛ احکام طلاق

ویژہ استادان
پاسخگویی بہ سوالات شرعی

فهرست

پیشگفتار	۹
مقدمه	۱۱
شروط طلاق	۱۳
شروط مرد طلاق دهنده	۱۳
طلاق طفل ممیز	۱۳
طلاق مجنون	۱۴
طلاق ولی	۱۵
طلاق اکراهی	۱۶
طلاق بدون رضایت زن	۱۸
طلاق دادگاه	۱۸
شروط زن مطلقه	۱۹
طلاق در حال حیض و نفاس	۱۹
ادعای زن درباره پاکی یا حیض	۲۰
طلاق بعد از پاکی و قبل از غسل	۲۲
طلاق زنی که حیض نمی شود	۲۲
طلاق در نقاء متخلخل	۲۲
طلاق در طهر غیرموقعه	۲۳
طلاق غایب	۲۴
شروط صیغه طلاق	۲۵
عربی بودن صیغه	۲۶
شهادت دو عادل	۲۶
وکالت در طلاق	۲۹
سه طلاقه	۳۱
طلاق غیرشيعه	۳۲

۳۳	..... امر والدین به طلاق
۳۴	..... اقسام طلاق
۳۴	..... طلاق بدعی
۳۴	..... طلاق سنی
۳۵	..... تعریف طلاق رجعی و بائن
۳۵	..... اقسام طلاق بائن
۳۵	..... تعریف خلع و مبارات
۳۶	..... مقدار و کیفیت کراهت
۳۷	..... اسباب تنفر در طلاق خلع
۳۸	..... بذل مال
۴۰	..... صیغه خلع
۴۱	..... رجوع از بذل
۴۳	..... رجعی عوض خلع
۴۴	..... بذل نفقه ایام عده
۴۴	..... تفاوت رجعی و بائن
۴۶	..... مبارات
۴۷	..... فرق خلع و مبارات
۴۸	..... احکام رجوع
۴۸	..... رجوع در طلاق رجعی
۵۰	..... اختلاف در رجعی بودن
۵۰	..... اسقاط حق رجوع
۵۱	..... احکام عده
۵۱	..... موجبات عده
۵۱	..... زنانی که عده ندارند
۵۲	..... یائسه
۵۳	..... یائسه شدن بعد از یک حیض
۵۴	..... شک در یائسه شدن
۵۴	..... عده حامله

۵۴	.....	عدهٔ حاملهٔ غیرمدخوله
۵۵	.....	عدهٔ مستقیمهٔ الحيض
۵۶	.....	عدهٔ زنی که حیض نمی‌شود
۵۷	.....	عدهٔ ازدواج موقت
۵۸	.....	عدهٔ زنی که رحم ندارد
۵۸	.....	عدهٔ زن در صورت فسخ عقد
۵۹	.....	عدهٔ ارتداد
۵۹	.....	عدهٔ وطی به شبهه
۶۲	.....	عدهٔ زنا
۶۳	.....	عدهٔ وفات
۶۴	.....	عدهٔ زنی که شوهرش مفقود شده است
۶۶	.....	جمع دو سبب در عده
۶۷	.....	جواز خروج زن از منزل در عدهٔ وفات
۶۷	.....	حداد
۶۹	.....	مُحَلَّل

پیشگفتار:

قال الرضا عليه السلام:

رحم الله عبداً أحيا أمرنا فقلت له: وكيف يحيي أمركم؟ قال: يتعلم علومنا ويعلمها الناس...^۱
عبد السلام می گوید از امام رضا عليه السلام شنیدم می فرمود: خداوند مورد رحمت قرار دهد هر آنکه امر ما را احیا و زنده می کند. به ایشان گفتیم: چگونه امر شما احیاء می شود؟ فرمودند: علوم ما را فراگیرد و آن را به مردم تعلیم دهد....
اداره پاسخگویی به مسائل دینی مفتخر است در راستای رسالت این اداره مبنی بر اشاعه فرهنگ تشیع و پاسخگویی به سوالات مردم در این حوزه گسترده از دین، محتوای پیش رو را به اساتید فرهیخته تقدیم نماید.

تلاش بر آن است این نوشتار علاوه بر دادن اطلاعات و محتوای غنی، هماهنگی لازم در جهت ارائه پاسخی مناسب با محتوایی یکسان نیز در اختیار استاد قرار دهد تا از تعدد جواب و تشویش خاطر مراجعین و سوال کنندگان جلوگیری شود.
بدیهی است کتابهای تخصصی در هر حوزه بسیار است اما تلخیص آنها و جمع بندی بین جوابهای داده شده و بی نیاز کردن اساتید از رجوع به منابع

۱. عن عبد السلام بن صالح الهروي قال: سمعت أبا الحسن علي بن موسى الرضا عليه السلام يقول: رحم الله عبداً أحيا أمرنا فقلت له: وكيف يحيي أمركم؟ قال: يتعلم علومنا ويعلمها الناس فإن الناس لو علموا محاسن كلامنا لاتبعونا (عيون اخبار الرضا للشيخ الصدوق، ج ۲، ص ۲۵۷، ح ۶۹)

بسیار، هنگام پاسخگویی، از اهداف اصلی تهیه و تنظیم این قبیل نوشتارها است.

برای رسیدن به این مهم کارگروهی از فرهیختگان اساتید این اداره بر روی موضوع پیشنهادی کار کرده و ما حاصل تلاش خویش را به داوری و نظارت هیئت علمی گذاشته و نتیجه قابل قبول آن عرضه می شود.

این مجموعه کتاب ها در چهار دسته موضوعی تدوین و ارائه می شود: رهیافت احکام، رهیافت اعتقادی، رهیافت تربیتی، و رهیافت ترکیبی (مربک از هر سه موضوع). بی شک بررسی دقیق و نگاه نقادانه شما فرهیخته گران قدر، ما را در جهت بهبود کیفی این مجموعه یاری خواهد کرد.

جبهه خضوع به درگاه قدسی احدیت می ساییم که توفیق خدمت در بارگاه سراسر نور و ملکوتی حضرت رضا علیه السلام را ارزانی مان فرمود. امید است بتوانیم به پاس این افتخار و با استعانت از محضر آن امام همام علیه السلام به مصداق روایت نورانی فوق، جرعه ای از علم و معرفت حقیقی را نوشیده، و به تشنگان راستین آن بنوشانیم.

اداره پاسخ گویی به سوالات دینی

مقدمه:

مجموعه پیش رو با عنوان احکام طلاق در قالب رهیافت احکام تقدیم می شود. مستندات آنکه در این کتاب از آنها استفاده شده و اساتید را نسبت به مراجعه به آنها بی نیاز نموده عبارتند از عروه الوثقی، تحریر الوسیله، منهاج الصالحین، توضیح المسائل و استفتائات مراجع عظام تقلید حضرت امام، و آیت الله خویی، آیت الله گلپایگانی، آیت الله اراکی، آیت الله تبریزی، آیت الله فاضل، آیت الله بهجت، آیت الله صافی، آیت الله مکارم، آیت الله سیستانی، آیت الله وحید، آیت الله نوری همدانی، آیت الله شبیری زنجانی و استفتائات مقام معظم رهبری.

تمامی استفتائات از کتب معتبر یا سایت معتبر مراجع عظام استفاده شده است و در صورت نیاز به استفتاء جدید این استفتاء توسط هیئت علمی انجام شده و در این واحد موجود می باشد.

این کتاب حاصل تلاش اساتید خیره اداره پاسخگویی و هیئت علمی اداره جناب آقایان حجج الاسلام ابراهیم مجیدی و زکریا صادقی با نظارت حجت الاسلام جناب آقای زین العابدین قاسمی است که از ایشان کمال تشکر را داریم باشد خداوند در سایه لطف خویش توفیق خدمت بیشتر را به ایشان عنایت فرماید.

شروط طلاق

شروط مرد طلاق دهنده

- شوهر در هنگام طلاق چه شروطی باید داشته باشد؟

۱. عقل؛ ۲. اختیار؛ ۳. قصد؛ ۴. بلوغ شرط است (آیات عظام گلپایگانی، خویی، تبریزی، صافی، نوری و سیستانی). بلوغ بنا بر احتیاط واجب شرط است (حضرت امام و آیت الله اراکی).^۱

طلاق طفل ممیز

- چنانچه بچه ده ساله ای زن داشته باشد، آیا صحیح است او را طلاق دهد؟
اگر بچه ده ساله زن خود را طلاق بدهد، احتیاط مراعات شود (آیات عظام سیستانی، وحید، گلپایگانی و اراکی).
طلاق دادن بچه ممیز که ده سال آن تمام شده است، بنا بر اظهر صحیح است (آیت الله زنجانی. آیت الله بهجت: ولی خلاف احتیاط است)^۲.
طلاق بچه ده ساله صحیح نیست (آیت الله خویی).^۳
طلاق بچه، نه به مباشرت خودش و نه

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۲۴۹۸؛ گلپایگانی، هدایه العباد، ج ۲، مسئله ۱۳۶۵.
۲. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ذیل مسئله ۲۴۹۸؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۲۵۶۲.
۳. خویی، منهاج الصالحین، ج ۳، مسئله ۱۴۲.

وکیل گرفتن، علی‌الاحوط صحیح نیست؛
اگرچه ممیز باشد و ده سال داشته باشد
(حضرت امام)^۱.

طلاق مجنون

• آیا طلاق از طرف دیوانه صحیح است؟

قبل از بلوغ، دیوانه بوده است:

۱. ولیّ با رعایت مصلحت می‌تواند (حضرت
امام و آیات عظام خویی، وحید، سیستانی،
بهجت و صافی)^۲.

۲. ولیّ می‌تواند و احتیاط مستحب
این است که با اذن حاکم شرع باشد
(آیت الله گلپایگانی)^۳.

بعد از بلوغ دیوانه شده است:

۱. با رعایت مصلحت، ولیّ می‌تواند (حضرت
امام و آیات عظام خویی، وحید، سیستانی و
بهجت)^۴.

۲. ولایت با حاکم است. احتیاط لازم این
است که حاکم شرع هم از ولی اذن بگیرد
(آیات عظام گلپایگانی و صافی)^۵.

• اگر کسی درحالی‌که عاقل است، شخصی را
برای طلاق همسرش وکیل کند، سپس دیوانه

۱. روح‌الله خمینی، *تحریر الوسیله*، کتاب الطلاق، مسئله ۱.

۲. *تحریر الوسیله*، کتاب الطلاق، مسئله ۲؛ خویی، *منهاج الصالحین*، مسئله ۱۴۲۰؛
سیستانی، *منهاج الصالحین*، مسئله ۴۷۵؛ بهجت، *جامع المسائل*، ج ۴،
ص ۱۲۷؛ صافی، *توضیح المسائل*، مسئله ۲۵۵.

۳. *هدایة العباد*، مسئله ۱۳۶۷.

۴. *تحریر الوسیله*، کتاب الطلاق، مسئله ۱؛ خویی، *منهاج الصالحین*، مسئله ۱۴۲۰؛
سیستانی، *منهاج الصالحین*، مسئله ۴۷۵؛ بهجت، *جامع المسائل*، ج ۴،
ص ۱۲۸.

۵. *گلپایگانی*، *هدایة العباد*، مسئله ۱۳۶۷؛ صافی، *توضیح المسائل*، مسئله ۲۵۵.

شود، آیا وکالتش باطل می‌شود؟

در دیوانگی همیشگی:

وکالت باطل می‌شود (اتفاق).^۱

دیوانگی گاه‌گاهی:

وکالت باطل می‌شود (آیات عظام گلیایگانی

و اراکی).

وکالت بنا به احتیاط واجب باطل است

(حضرت امام و آیت‌الله مکارم).

در زمان دیوانگی:

محل اشکال است (آیت‌الله سیستانی).

وکالت بی‌اثر است (آیات عظام خویی،

فاضل، تبریزی و صافی).

بعد از زمان دیوانگی:

بطلان وکالت محل اشکال است (آیات

عظام وحید، خویی، فاضل، تبریزی، سیستانی

و صافی).^۲

طلاق ولی

• آیا برای ولی جایز است از طرف بچه، طلاق

بدهد یا مدت را در عقد موقت، ببخشد؟

در عقد دائم، طلاق صحیح نیست (مشهور).

بنا بر احتیاط واجب نمی‌تواند طلاق بدهد

(آیت‌الله مکارم).^۳

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۲۲۶۸؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۲۳۲۰.

۲. گلیایگانی، هدایة العباد، ج ۲، مسئله ۳۵۲؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۲۲۶۸؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۲۳۲۰؛ صافی، توضیح المسائل، مسئله ۲۲۷۶.

۳. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۲۵۴۲؛ روح‌الله خمینی، تحریر الوسیله، کتاب الطلاق، مسئله ۲؛ خویی و وحید، منهاج الصالحین، مسئله ۱۴۲؛ سیستانی، منهاج الصالحین، مسئله ۴۷۴؛ گلیایگانی، توضیح المسائل، مسئله ۲۵۵۱؛

در متعه:

اگر برای صبی مصلحت باشد، جایز است
(مشهور).^۱

بذل مدت صحیح است (آیت‌الله خویی).^۲
• آیا ولی حق دارد همسر فرزند خود را که
جنون گاه‌گاهی دارد، طلاق دهد؟
طلاق ولی از طرف دیوانه ادواری صحیح
نیست؛ اگرچه جنونش طول بکشد (آیات
عظام سیستانی و خویی و وحید).^۳

طلاق اکراهی

• معنای اکراه و اجبار بر طلاق یا غیر آن
چیست؟

اکراه، مجبور کردن دیگری است بر ایجاد
آنچه از ایجاد آن کراهت دارد با وعده دادن
به اینکه اگر آن را ترک کند، کاری می‌کند
که برای او یا برای کسی که به منزله او و
جاری مجرای اوست، مانند پدر و فرزندش، از نظر
جان یا عرض یا مال ضرر دارد؛ به شرطی که
و ادراکننده، بر وقوع آنچه وعده می‌دهد، قادر
باشد. کسی که اکراه می‌شود نیز باید علم
یا گمان داشته باشد که اگر نکند، او آن کار
را می‌کند یا خوف آن باشد؛ اگرچه مظنون
نباشد.

نوری، توضیح المسائل، مسئله ۲۵۳۷؛ فاضل، توضیح المسائل، مسئله ۲۶۰۹.

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۲۵۴۲؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۲۶۰۶.

۲. منهاج الصالحین، مسئله ۱۴۲۰.

۳. سیستانی، منهاج الصالحین، مسئله ۴۷۴؛ خویی، منهاج الصالحین،
مسئله ۱۴۲۰.

همچنین از نظر موضوع یا حکم، به اکراه ملحق می‌شود آن اکراهی که فرد را به ایجاد چیزی که از آن کراهت دارد، امر می‌کند و آن فرد از عقوبت او و اضرار او درصوت مخالفت، می‌ترسد؛ اگرچه توعید و تهدیدی واقع نشود. اگر فعل را به جهت ترس اضرار دیگری بر او (درصورت ترکش) بدون اینکه او را ملزم کرده باشد، انجام بدهد، به اکراه ملحق نیست. پس اگر با زنی ازدواج کند، سپس فکر کند که اگر آن زن بر ازدواج او باقی بماند، چیزی از بعضی از متعلقین زن مانند پدر و برادرش مثلاً بر او واقع می‌شود، پس به طلاق او پناه ببرد و طلاقش دهد، طلاق او صحیح است.^۱

• اگر کسی شوهر را به چیزی تهدید نکند، اما خود شوهر بترسد که اگر همسرش را طلاق ندهد یا خانه‌اش را نفروشد، شخصی ضرری به او خواهد رساند، آیا این، اکراه شمرده می‌شود؟ حکم از جواب قبلی روشن می‌شود.

• آیا کسی که از روی اکراه یا اجبار یا در خواب یا اشتباهاً یا از روی شوخی، زن خود را طلاق دهد، طلاقش صحیح است؟

طلاق باید به اختیار باشد؛ پس درصورت اجبار، طلاق باطل است و باید قصد طلاق داشته باشد. همچنین اگر صیغه طلاق را به شوخی بگوید، صحیح نیست (اتفاق).^۲

• اگر همسرش را با اکراه طلاق داده، سپس

۱. تحریر الوسیله، ترجمه، ج ۳، ص ۵۸۱.

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۲۴۹۸.

بعد از اجرای صیغه رضایت دهد، آیا طلاق صحیح است؟

صحیح نبوده و مثل عقد نیست (حضرت امام و آیات عظام خویی، وحید، سیستانی، گلپایگانی و صافی).^۱

طلاق بدون رضایت زن

• آیا طلاق فقط حق مرد است و اگر شوهر، طلاق را با تمام شروط واقع کند، اما همسر او راضی نبوده یا از آن مطلع نباشد، صحیح است؟ طلاق حق مرد است و اطلاع زن لازم نیست (حضرت امام و آیات عظام گلپایگانی و سیستانی و صافی).^۲

طلاق دادگاه

• طلاق‌های دادگاه در چه صورتی صحیح است؟

طلاق به دست مرد است یا وکیل او و در غیر این صورت، باطل است. طلاق دادگاه در صورتی که به عنوان وکالت زوجه در طلاق باشد، زمانی صحیح است که هنگام عقد، در شروط ضمن عقد، زن وکیل در طلاق شده و آن شروط به زوجین تفهیم شده باشد. گفتنی

۱. تحریر الوسیله، کتاب الطلاق، مسئله ۸؛ گلپایگانی، هدایة العباد، مسئله ۱۳۷۳؛ سیستانی، منهاج الصالحین، مسئله ۴۸۳؛ خویی و وحید، منهاج الصالحین، مسئله ۱۴۲۰؛ صافی، هدایة العباد، القول فی شرایط الطلاق، مسئله ۱۳۷۴ (نشانی هدایة العباد طبق نرم‌افزار الاحکام الشرعیه است).

۲. تحریر الوسیله، کتاب الطلاق، مسئله ۹؛ گلپایگانی، هدایة العباد، مسئله ۱۳۷۴؛ سیستانی، منهاج الصالحین، مسئله ۵۰۹؛ صافی، هدایة العباد، القول فی شرایط الطلاق، مسئله ۹.

است تنها امضا در عقدنامه‌ها مشکلی را حل نمی‌کند؛ مگر اینکه در ضمن عقد خارج لازم مثل صلح، آن شروط ذکر شود و زن وکیل در طلاق شود.^۱

تذکر: در صورتی که طلاق دادگاه به سبب وکالت نباشد، بلکه به حکم حاکم باشد، فرق می‌کند و نمی‌شود به بطلان آن حکم کرد؛ بلکه تابع مسائل مختلف است.

شروط زن مطلقه

• شروط زنی که طلاق داده می‌شود، چیست؟ آیا طلاق همسر در ازدواج موقت (متعّه) مانند همسر دائمی است؟

۱. عقد دائم باشد؛ ۲. زن از حیض و نفاس پاک باشد؛ ۳. در طهر غیرموقعه باشد. در متعه طلاق وجود ندارد و جدایی به تمام شدن مدت یا بذل مدت توسط زوج است (اتفاق).^۲

طلاق در حال حیض و نفاس

• طلاق دادن زن در حال حیض و نفاس در چه صورتی صحیح است؟

۱. شوهرش با او نزدیکی نکرده باشد (فرقی بین قبل و دبر نیست)؛
۲. حامله باشد؛
۳. به واسطه غایب بودن نتواند بفهمد که از

۱. نک: خمینی، استفتائات، ج ۳، سؤال ۱۹.

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۲۴۹۹.

حیض و نفاس پاک است یا نه (متعسر از علم به حیض و نفاس، در حکم غایب است).^۱

- اگر به خیال اینکه زن در حال حیض بوده است، طلاق دهد و بعد معلوم شود پاک بوده است، حکم چیست؟

طلاق صحیح است (اتفاق).^۲

- اگر به خیال اینکه زن پاک بوده است، طلاق بدهد، بعد معلوم شود حیض بوده است، حکم چیست؟

طلاق باطل است.^۳

- اگر به پاکی (در عادت ماهانه نبودن) همسرش علم داشته است و شک کند که آیا بعداً حیض شده است یا نه، آیا طلاقش صحیح است؟

ظاهراً طلاق صحیح است و صحت آن واقعاً بستگی دارد به اینکه آیا واقعاً پاک بوده یا دخول نشده است یا نه (آیت الله سیستانی).^۴

ادعای زن درباره پاکی یا حیض

- اگر زن بگوید از حیض و نفاس پاک است و طلاق صورت بگیرد، بعد منکر شود، حکم آن چیست؟

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۲۵۰۰.

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۲۵۰۰؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۳، مسئله ۴۸۵؛ تحریر الوسیله، ج ۲، مسئله ۱۰؛ خوبی، منهاج الصالحین، مسئله ۱۴۲۱؛ گلپایگانی، هدایة العباد، ج ۲، مسئله ۱۳۷۵؛ صافی، هدایة العباد، ج ۲، مسئله ۱۰.

۳. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۲۵۰۱.

۴. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۲۵۰۱.

۵. منهاج الصالحین، ج ۳، مسئله ۴۹۵.

انکارش قبول نمی‌شود؛ مگر اینکه بینہ
بیاورد (آیات عظام خویی، سیستانی، وحید،
تبریزی و گلپایگانی).^۱

• اگر زن بعد از طلاق ادعا کند در زمان طلاق
در حال حیض یا نفاس بوده است، حکم
چیست؟

اگر زن چنین ادعایی بکند و شوهر منکر
باشد، قول شوهر همراه با قسم مقدم است
(آیات عظام خویی و وحید. آیت‌الله سیستانی:

مادامی که حرف شوهر خلاف ظاهر نباشد).^۲
• آیا ادعای زن درباره پاکی (در عادت ماهانه
نبودن) و عدم آن حتی اگر در معرض اتهام
باشد، قبول می‌شود؟

باید حرف او را قبول کرد (حضرت امام و آیات
عظام فاضل، نوری، گلپایگانی، صافی، خویی،
تبریزی، اراکی و وحید).

اگر محل اتهام نباشد، حرف او قبول است و
در فرض محل اتهام بودن، قبول حرف او محل
اشکال است (آیت‌الله سیستانی).

حرفش قبول است؛ مگر اینکه درباره او
سوءظن باشد (آیت‌الله مکارم).

حرفش قبول است؛ مگر اینکه اطمینان
دارد که دروغ می‌گوید (آیات عظام بهجت و
زنجانی).^۳

۱. خویی و وحید و تبریزی، *منهاج الصالحین*، مسئله ۱۴۲۴؛ سیستانی، *منهاج
الصالحین*، مسئله ۴۹۶؛ مجمع المسائل، ج ۲، سؤال ۷۴۲.

۲. خویی و وحید، *منهاج الصالحین*، مسئله ۱۴۴۴؛ سیستانی، *منهاج الصالحین*،
مسئله ۴۹۷.

۳. توضیح المسائل مراجع، ج ۱، مسئله ۴۶۳؛ وحید، *توضیح المسائل*، مسئله ۴۶۹.

طلاق بعد از پاکی و قبل از غسل

- آیا طلاق زنی که پاک شده، ولی غسل نکرده است، صحیح است؟
صحیح است (اتفاق).^۱

طلاق زنی که حیض نمی‌شود

- زنی که در سن «من‌تحیض» است، ولی حیض نمی‌شود، آیا طلاقش صحیح است؟ باید سه ماه از آخرین نزدیکی آن‌ها بگذرد. آن موقع طلاق دادن او صحیح است. در غیر این صورت، صحیح نیست.^۲ (این اسباب را برای حیض نشدن ذکر کرده‌اند: ۱. مریضی؛ ۲. اصل خلقت؛ ۳. خوردن قرص یا زدن آمپول؛ ۴. شیردادن؛ ۵. برداشتن رحم.)

طلاق در نقاء متخلل

- آیا طلاق دادن زن در نقاء متخلل (پاکی وسط حیض) صحیح است؟
جواب این سؤال از مسئله نقاء متخلل در حیض مشخص می‌شود:
۱. احتیاط کند (آیات عظام سیستانی و صافی و گلپایگانی).
۲. صحیح نیست (حضرت امام و آیات عظام خویی، فاضل، وحید، نوری، بهجت و مکارم).^۳

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۴۶۷؛ مکارم، استفتائات، ج ۳، سؤال ۷۳۳.

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۲۵۰۷؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۲۵۷۱.

۳. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۴۴۴؛ مکارم، بیك/احکام، ش ۳۳، سؤال ۱۰.

طلاق در طهر غیرمواقعہ

• طلاق زن در طهر مواقعہ در چه صورتی صحیح است؟

۱. یائسہ باشد؛ ۲. صغیرہ؛ ۳. مستترابہ (زنی کہ در سن من تحیض است، ولی حیض نمی شود) البتہ بعد از سه ماہ؛ ۴. زن حاملہ.
• اگر در هنگام حیض مجامعت شدہ است، آیا در طهر بعد از آن طلاق صحیح است؟

در این طهر طلاق صحیح نیست؛ بلکہ طلاق باید در طہری باشد کہ در حیض آن نزدیکی نشدہ باشد (حضرت امام و آیات عظام خوئی، سیستانی، وحید، گلپایگانی، صافی، اراکی و فاضل).^۲

بنا بر احتیاط واجب، طلاقش صحیح نیست (آیت اللہ مکارم).^۳

• اگر در طهر مواقعہ طلاق صورت بگیرد و بعد معلوم شود زن حاملہ بودہ است، آیا طلاق صحیح است؟

۱. طلاق صحیح است (حضرت امام و آیات عظام بهجت و فاضل و نوری).

۲. احتیاط واجب دوبارہ طلاق دہد (آیات عظام اراکی و خوئی و وحید. آیت اللہ زنجانی: تا او را طلاق ندادہ است، با او معاملہ زن و شوہر نکنند).

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئلہ ۲۵۰۴.

۲. تحریر الوسیلہ، مسئلہ ۱۶؛ خوئی و وحید، منہاج الصالحین، مسئلہ ۱۴۲۵؛ سیستانی، منہاج الصالحین، مسئلہ ۴۹۴؛ گلپایگانی و صافی، ہدایۃ العباد، مسئلہ ۱۳۸۱؛ اراکی، توضیح المسائل، مسئلہ ۲۵۱۸؛ فاضل، الاحکام الواضحہ، مسئلہ ۱۷۶۱.

۳. احکام النساء، مسئلہ ۸۰۰.

۳. احتیاط مستحب دوباره طلاق دهند (آیات عظام گلپایگانی و تبریزی و صافی).^۱
۴. آن طلاق باطل است؛ هرچند احتیاط خوب است به تجدید طلاق (آیت الله سیستانی).
- آیا طلاق زن یائسه در هر زمان صحیح است؟
- بله صحیح است (حضرت امام و آیات عظام گلپایگانی و سیستانی).^۲

طلاق غایب

- چنانچه زن درحالی که از همسرش جدا می شود، حائض یا نفساء باشد، چه زمانی مرد می تواند او را طلاق دهد؟
- باید تا مدتی که زن ها معمولاً از حیض و نفاس پاک می شوند، صبر کند (اتفاق).^۳
- چنانچه درحالی از همسرش جدا شود که از عادت پاک شده و با او نزدیکی کرده باشد، چه زمانی می تواند او را طلاق دهد؟
- باید به قدری که زن معمولاً بعد از آن پاکی خون می بیند و دوباره پاک می شود، صبر کند. این مدت: ۱. باید یک ماه باشد (آیات عظام زنجانی و وحید و گلپایگانی).
۲. احتیاط واجب این است که کمتر از یک ماه نباشد (آیات عظام سیستانی، خویی، تبریزی و مکارم).
۳. احتیاط مستحب این است که کمتر از

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۲۵۰۵؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۲۵۶۹.
 ۲. تحریر الوسیله، مسئله ۱۴؛ گلپایگانی، هدایه العباد، مسئله ۱۳۷۹؛ سیستانی، منهاج الصالحین، مسئله ۴۹۱.
 ۳. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۲۵۰۲.

- یک ماه نباشد (آیت الله فاضل).^۱
- چنانچه درحالی از همسرش جدا شود که هم پاک است و هم با او نزدیکی نکرده باشد، آیا هر زمانی که بخواهد، می تواند طلاق بدهد؟ هر زمان بخواهد، می تواند طلاق دهد، مادامی که نداند درحال حیض است؛ اگرچه بعداً مشخص شود که مصادف با حیض بوده است (حضرت امام و آیات عظام گلپایگانی و صافی).^۲
  - اگر زن حاضر باشد، ولی از جواب دادن امتناع کند، حکم چیست؟
- حاضری که اطلاع از حالش متعسر و متعذر است، در حکم غایب است (حضرت امام و آیات عظام خویی، وحید، گلپایگانی، صافی، بهجت، سیستانی، فاضل، مکارم و نوری).^۳

شروط صیغه طلاق

- آیا در طلاق صیغه خاصی شرط است؟
- در طلاق صیغه خاص شرط است: «انت طالق». پس لفظ «طلقت» یا «طلقتک» یا «انت مطلقة» کافی نیست.^۴

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۲۵۰۶؛ گلپایگانی، هدایه العباد، مسئله ۱۳۷۷؛

وحید، توضیح المسائل، مسئله ۲۵۷۰.

۲. تحریر الوسیله، مسئله ۱۲؛ گلپایگانی، هدایه العباد، مسئله ۱۳۷۷؛ صافی،

هدایه العباد، القول فی شروطه، مسئله ۱۲.

۳. خمینی، تحریر الوسیله، مسئله ۱۳؛ خویی و وحید، منهاج الصالحین،

مسئله ۱۴۲۱ و ۱۴۸۶؛ گلپایگانی و صافی، هدایه العباد، مسئله ۱۳۷۸؛ بهجت،

جامع المسائل، ج ۴، ص ۱۳۲. مسئله ۱۹۳۰؛ سیستانی، منهاج الصالحین،

مسئله ۴۹۰؛ فاضل، الاحکام الواضحه، مسئله ۱۷۵۸؛ نوری و مکارم،

توضیح المسائل مراجع، مسئله ۲۵۰۰.

۴. تحریر الوسیله، القول فی الصیغه، مسئله؛ خویی و وحید، منهاج الصالحین،

- آیا انشای طلاق با کنایه صحیح است؟
انشای صیغه طلاق به کنایه صحیح نیست؛
مثل: «تو جدایی، برو به خانه پدرت» (حضرت
امام و آیات عظام خویی، وحید، گلپایگانی،
صافی و سیستانی).^۱

عربی بودن صیغه

- آیا طلاق به غیر عربی صحیح است؟
۱. اگر خواندن به عربی صحیح ممکن نبود،
با سایر زبان‌ها به صورت صحیح، مانع ندارد
(حضرت امام و آیات عظام گلپایگانی و صافی).
آیت‌الله بهجت: احتیاط این است که به عربی
غیر صحیح هم بخواند).^۲
۲. در صورتی که نتواند به صورت عربی
صحیح بخواند و نتواند وکیل بگیرد، به
هر لفظی که مرادف صیغه عربی آن است،
می‌تواند طلاق دهد (آیت‌الله سیستانی).^۳

شهادت دو عادل

- آیا طلاق باید در محضر دو شاهد عادل باشد؟
در طلاق، شرط است که دو مرد عادل آن را

مسئله ۱۴۲۹؛ سیستانی، منهاج الصالحین، مسئله ۴۹۸؛ گلپایگانی و صافی،
هدایة العباد، مسئله ۱۳۸۳؛ فاضل، الاحکام الواضحة، مسئله ۱۷۶۵؛ بهجت،
توضیح المسائل عربی، مسئله ۱۹۳۴، ذیل مسئله ۲۵۰۸ توضیح المسائل مراجع.
۱. تحریر الوسیله، مسئله ۱؛ خویی و وحید، منهاج الصالحین، مسئله ۱۴۳۰؛ صافی،
هدایة العباد، مسئله ۱۳۸۳؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۳، مسئله ۴۹۸.
۲. تحریر الوسیله، القول فی الصیغه، مسئله ۳؛ گلپایگانی، مجمع المسائل،
ج ۲، سؤال ۶۷۵؛ صافی، هدایة العباد، ج ۲، مسئله ۳؛ بهجت، توضیح المسائل
مراجع، ذیل مسئله ۲۵۰۸.
۳. توضیح المسائل مراجع، ذیل مسئله ۲۵۰۸؛ المسائل المنتخبة، مسئله ۱۰۸۰.

بشنوند و لازم است شنیدن هم‌زمان باشد^۱ و فرقی نمی‌کند که بگوید «بشنوید» یا «شاهد باشید».

• اگر دو شاهد عادل به واسطه تلفن صیغه طلاق را بشنوند، صحیح است؟
بعید نیست صحیح باشد و احتیاط بر خلافش است (حضرت امام).^۲

صحیح نیست (آیت‌الله گلپایگانی).^۳
• آیا باید دو شاهد عادل مرد باشند و شهادت زنان در طلاق کفایت نمی‌کند؟
شاهدان در طلاق باید دو مرد باشند (اتفاق).^۴
شهادت زن نه به تنهایی و نه منضماً کافی نیست.

• آیا صحیح است وکیل در طلاق، شاهد در طلاق هم باشد یا وکیل طلاق دهد و شوهر شاهد باشد؟

هر دو فرض جایز نیست (حضرت امام و آیات عظام خویی، سیستانی، وحید، گلپایگانی و صافی).^۵

• آیا عدالت معتبر در دو شاهد با عدالت در سایر

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۲۵۰۸. خویی، منهاج الصالحین، مسئله ۱۴۳۲؛

تحریر الوسیله، مسئله ۹؛ سیستانی، منهاج الصالحین، مسئله ۵۰۴.

۲. تحریر الوسیله، ج ۲، البحث حول المسائل المستحدثه منها: الرادیو و التلفزيون و نحوهما، مسئله ۹.

۳. مجمع المسائل، ج ۲، ص ۲۴۰.

۴. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۲۵۰۸؛ تحریر الوسیله، مسئله ۹؛ خویی، منهاج الصالحین، مسئله ۱۴۳۲؛ سیستانی، منهاج الصالحین، مسئله ۵۰۴؛ گلپایگانی، هدایه العباد، مسئله ۱۳۹۱.

۵. تحریر الوسیله، مسئله ۱۰؛ خویی و وحید، منهاج الصالحین، مسئله ۱۴۳۲؛ سیستانی، منهاج الصالحین، مسئله ۵۰۶؛ گلپایگانی و صافی، هدایه العباد، مسئله ۱۳۹۲.

امور فرق می‌کند؟

مراد از عدالت در دو شاهد طلاق، همان عدالتی است که در سایر امور مثل عدالت امام جماعت است (حضرت امام و آیات عظام سیستانی و گلپایگانی).^۱

• اگر به اعتقاد طلاق‌دهنده، دو شاهد عادل باشند، حال آنکه در واقع فاسق هستند، آیا طلاق صحیح است؟

کسی که از فسق آن‌ها اطلاع دارد، نمی‌تواند آثار طلاق صحیح را بر آن قرار دهد (آیات عظام گلپایگانی و صافی).^۲

بنا بر احتیاط واجب، کسی که از فسق آن‌ها اطلاع دارد، نمی‌تواند آثار طلاق صحیح را بر آن قرار دهد (امام).^۳

• چنانچه شاهد خودش را عادل نداند، آیا اعلان یا خروج از مجلس بر او واجب است؟ اگر شاهدان به فسق خود علم دارند، نباید شاهد طلاق باشند (آیات عظام خویی و تبریزی).^۴

۱. تحریر الوسیله، مسئله ۱۱؛ سیستانی، منهاج الصالحین، مسئله ۵۰۷؛ گلپایگانی، ارشاد السائل، مسئله ۴۳۵.

۲. گلپایگانی، مجمع المسائل؛ هدایة العباد، مسئله ۱۳۹۴.

۳. تحریر الوسیله، مسئله ۱۲.

۴. خویی و تبریزی، صراط النجاة، ج ۱، سؤال ۹۴۵.

وکالت در طلاق

• آیا وکیل گرفتن در طلاق یا وکالت در توکیل جایز است؟

وکیل گرفتن و وکالت در وکالت هر دو جایز است و فرقی بین حاضر و غایب نیست.^۱

• آیا فرق می‌کند بین اینکه حق طلاق با زن باشد یا زن وکیل در طلاق باشد؟

اگر در ضمن عقد، شرط کند که حق طلاق با زن باشد، شرط باطل است.

اگر در ضمن عقد، شرط کنند که زن وکیل در طلاق باشد، چه به صورت مطلق و چه همراه با شروط، صحیح است (اتفاق).^۲

• اگر زن شرط کرده باشد در صورتی که مرد او را در شروط دوازده‌گانه عقدنامه وکیل در طلاق بکند، خودش را به عقد مرد درمی‌آورد، آیا این عقد صحیح است؟

صحیح نیست؛ زیرا عقد معلق است و زمانی صحیح است که شرط، قید برای موکل فيه باشد (حضرت امام).^۳

• اگر زن در ضمن عقد وکیل در طلاق باشد، آیا این وکالت را می‌توان عزل کرد؟

۱. وکالت را نمی‌توان عزل کرد (مشهور).

۲. وکالت را می‌توان عزل کرد؛ ولی حرام تکلیفی است (آیت‌الله زنجانی).

۱. تحریر الوسیله، مسئله ۴؛ خوبی و وحید، منهاج الصالحین، مسئله ۱۴۲۸؛ سیستانی، منهاج الصالحین، مسئله ۵۰۲؛ گلپایگانی و صافی، هدایة العباد، مسئله ۱۳۸۶.

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۲۵۳۹؛ روح‌الله خمینی، استفتانات، ج ۳، سؤال ۵۴.

۳. تحریر الوسیله، القول فی الصیغه، مسئله ۵.

۳. وکالت را می‌توان عزل کرد (آیات عظام گلپایگانی و صافی).^۱

• اگر در ضمن عقد، شروط ذکر نشده باشد و فقط در محضر شروط را امضا کرده‌اند، آیا زن می‌تواند طبق آن شروط، بدون حضور مرد طلاق بگیرد؟

طلاق به دست مرد یا وکیل او بوده و برخی مواقع به اذن حاکم است؛ در غیر این صورت طلاق باطل است. امضای بعد از عقد با فرض اینکه وکالت باشد، وکالت عقد جایز است و می‌توان آن را عزل کرد. پس اگر عزل کند، طلاق صحیح نیست؛ ولی اگر عزل نکرده است، طلاق صحیح است.

• آیا در اینکه زن وکیل در طلاق باشد، فرقی بین اینکه طلاق به صورت شرط فعل باشد یا شرط نتیجه، وجود دارد؟

۱. اگر به نحو شرط نتیجه شرط شود که زن وکیل باشد، این وکالت صحیح است (حضرت امام و آیت‌الله فاضل).^۲

۲. اگر شرط مذکور، شرط فعل منجر باشد نه شرط نتیجه و به زوجین تفهیم شود، صحیح است (آیت‌الله تبریزی).^۳

• شرط فعل و شرط نتیجه را تعریف کنید.

۱. خوبی و وحید، منهاج الصالحین، مسئله ۱۳۵۹؛ روح‌الله خمینی، استفتائات، ج ۲، ص ۱۰۵؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، ص ۱۵۳۳؛ صافی و زنجانی، توضیح المسائل مراجع، ذیل مسئله ۲۵۳۹؛ گلپایگانی ارشاد السائل، مسئله ۴۳۸؛ سیستانی و تبریزی، ذیل مسئله ۲۵۳۹ توضیح المسائل مراجع.
۲. روح‌الله خمینی، استفتائات، ج ۳، ص ۱۰۵؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، مسئله ۱۵۳۳.

۳. تبریزی، استفتائات، ج ۱، ص ۳۳۴.

شرط فعل: انجام کاری را شرط کنند؛ مثل اینکه زن در ضمن ازدواج شرط کند که اگر زوج او را طلاق دهد، نصف اموال خود را بلاعوض به او هدیه دهد.

شرط نتیجه: چیزی را شرط کنند که نتیجه کاری است؛ مثل وکالت در جایی که زن در ضمن عقد ازدواج بگوید: «خودم را به شرط اینکه وکیل در طلاق باشم، به زوجیت تو درآوردم.»

سه طلاقه

• اگر طلاق دهنده صیغه طلاق را تکرار کند یا با کلمه «البتّه» و... تأکید کند، آیا فقط یک طلاق واقع می‌شود؟

در این صورت فقط یک طلاق واقع می‌شود (حضرت امام و آیات عظام خویی، گلپایگانی، صافی و سیستانی).^۱

• اگر در صیغه طلاق بگوید «هی طالق ثلاث» چند طلاق واقع می‌شود؟

اگر بگوید «هی طالق ثلاث» یک طلاق واقع می‌شود (حضرت امام و آیت‌الله خویی).^۲

در این صورت طلاق باطل است؛ ولی اگر بگوید «هی طالق هی طالق هی طالق» یک طلاق واقع می‌شود و بیشتر از آن، باطل است (آیت‌الله خویی).^۳

۱. تحریر الوسیله، مسئله ۷؛ خویی، منهاج الصالحین، مسئله ۱۴۳۳؛ سیستانی، منهاج الصالحین، مسئله ۵۱۱؛ مجمع المسائل، ج ۲، سؤال ۶۷۷؛ هدایة العباد، مسئله ۱۳۸۹.

۲. تحریر الوسیله، مسئله ۷؛ خویی، منهاج الصالحین، مسئله ۱۴۳۳.

۳. منهاج الصالحین، فصل فی اقسام الطلاق، مسئله ۱۴۳۳.

اگر با این صیغه اراده سه طلاقه کرده باشد، یک طلاق هم واقع نمی‌شود (آیات عظام گلیایگانی و سیستانی).^۱

• اگر در یک مجلس، سه بار طلاق داده شود و در بین هر دو طلاق، رجوع واقع شود، مثلاً به نیت رجوع، دستش را بگیرد، آیا سه طلاق واقع می‌شود؟

سه طلاق واقع می‌شود (حضرت امام و آیات عظام گلیایگانی و خویی و تبریزی).^۲

طلاق غیرشيعه

• چنانچه شوهری طبق مذهب خود (غیرشيعه) همسرش را سه طلاقه کند یا بدون شروط معتبر نزد شيعه طلاق دهد، آیا ملزم به عمل به حکم طلاق است؟

بله، در این صورت ملزم به حکم طلاق است.^۳

• آیا ازدواج با زنی که شوهرش شيعه نبوده و او را طبق مذهب خود طلاق داده است، صحیح است؟

ازدواج با آن زن جایز است.^۴

• اگر همسرش را بر طبق مذهب خود طلاق دهد، مثلاً در یک مجلس سه طلاقه کند،

۱. سیستانی، منهاج الصالحین، مسئله ۵۱۱ (آیت الله سیستانی تفصیلات دیگری هم در این باره دارد)؛ مجمع المسائل، ج ۲، سؤال ۶۷۷؛ هداية العباد، مسئله ۱۳۸۹.

۲. تحرير الوسيله، مسئله ۷؛ هداية العباد، مسئله ۱۳۸۹؛ خویی و تبریزی، صراط النجاة، ج ۱، سؤال ۱۵۰۵.

۳. تحرير الوسيله، مسئله ۸؛ خویی و وحید، منهاج الصالحین، مسئله ۱۴۳۴؛ سیستانی، منهاج الصالحین، مسئله ۵۱۲؛ هداية العباد، مسئله ۱۳۹۰.

۴. تحرير الوسيله، مسئله ۸؛ خویی و وحید، منهاج الصالحین، مسئله ۱۴۳۴؛ تبریزی، منهاج الصالحین، ج ۲، مسئله ۱۴۳۴؛ هداية العباد، مسئله ۱۳۹۰؛ سیستانی، منهاج الصالحین، مسئله ۵۱۲.

به صورتی که طبق مذهب شیعه جامع شروط نیست، حال چنانچه مستبصر (شیعه) بشود، حکم طلاق باقی خواهد ماند؟
طلاق باقی نیست (آیات عظام خوبی و تبریزی و گلپایگانی).

یک طلاق واقع می شود (آیت الله سیستانی).^۱

امر والدین به طلاق

- اگر پدر یا مادر به فرزند بگوید همسرت را طلاق بده، آیا اطاعت ایشان واجب است؟ در صورتی که مخالفت آنها موجب اذیت نباشد و به حد عقوق نرسد، طلاق دادن لازم نیست (آیات عظام گلپایگانی و فاضل).^۲
خیر، اطاعت لازم نیست (آیت الله بهجت).^۳
- آیا صحیح است مردم به کسی که بچه دار نمی شود، بگویند: «زنت را طلاق بده و در آینده مجدداً او را عقد کن»؟
این عمل سفیهانه است. با فرض اینکه باری تعالی بخواهد به آنها فرزند عطا فرماید، عاجز نیست که بدون طلاق به آنها فرزند عطا فرماید. آنچه می گویند بی اساس است (آیت الله گلپایگانی).^۴

۱. خوبی، منیة المسائل، ص ۱۳۵، گلپایگانی، ارشاد السائل، ص ۴۳۶؛ سیستانی، منهج الصالحین، مسئله ۵۱۴؛ تبریزی، صراط النجاة، ج ۱، سؤال ۹۴۱.
۲. مجمع المسائل، ج ۲، سؤال ۷۵۰؛ جامع المسائل، ج ۱، ص ۴۳۰، سؤال ۱۶۲۳.
۳. استفتائات، ج ۴، سؤال ۵۴۴۱.
۴. گلپایگانی، مجمع المسائل، ج ۲، سؤال ۷۵۴.

اقسام طلاق

اقسام طلاق را بیان کنید.

۱. سنی: طلاق جامع شروط نزد شیعه؛
۲. بدعی: طلاقى که نزد شیعه فاقد شروط بوده و فاسد است.

طلاق بدعی

• اقسام طلاق بدعی چیست؟

۱. طلاق حائض یا نفساء در حال حضور زوج و با امکان به دست آوردن شروط طلاق؛
۲. طلاق در طهر موقعه در غیر صغیره و یائسه و حامله؛
۳. طلاق معلق؛
۴. طلاق زنی که در سن من تحیض است و حیض نمی شود؛ قبل از گذشتن سه ماه از آخرین نزدیکی؛
۵. طلاق بدون شهادت دو عادل؛
۶. طلاق اجباری؛
۷. طلاق سه مرتبه بدون رجوع در بین، با تفصیلی که در مسئله ذکر شد.^۱

طلاق سنی

• اقسام طلاق سنی چیست؟

۱. طلاق رجعی؛ ۲. طلاق بائن.^۲

۱. خوبی و وحید، منهاج الصالحین، مسئله ۱۴۳۳؛ گلپایگانی، هدایة العباد، مسئله ۱۳۹۵؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۳، مسئله ۵۱۰.
۲. تحریر الوسیله، ج ۲، القول فی اقسام الطلاق؛ خوبی و وحید، منهاج الصالحین، مسئله ۱۴۳۵؛ گلپایگانی، مسئله ۱۳۹۵؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۳، مسئله ۵۱۳.

تعریف طلاق رجعی و بائن

- طلاق رجعی و بائن را تعریف کنید.
- بائن: طلاقی است که زوج حق رجوع ندارد؛ اعم از اینکه عده داشته باشد یا نداشته باشد. رجعی: در این طلاق زوج حق رجوع در مدت عده را دارد؛ اعم از اینکه رجوع کند یا نه.^۱

اقسام طلاق بائن

- اقسام طلاق بائن چیست؟
۱. طلاق قبل از دخول (قبلاً یا دبراً)؛
  ۲. طلاق دختر قبل از بلوغ؛
  ۳. طلاق یائسه (البته این سه طلاق عده ندارد)؛
  ۴. طلاق خلع؛
  ۵. طلاق مبارات؛
  ۶. سه طلاقی که در بین آنها رجوع حاصل شده است.^۲

تعریف خلع و مبارات

- معنای طلاق خلع و مبارات چیست؟
- طلاق خلع: طلاقی است که همراه با دو شرط باشد: ۱. بخشش مقداری مال از زوجه؛ ۲. کراهت زوجه از زوج.
- طلاق مبارات: طلاقی است که همراه با دو شرط باشد: ۱. بخشش مال از زوجه؛ ۲. کراهت از دو طرف.

۱. سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۳، مسئله ۵۱۳.

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۲۵۲۲.

رجعی: اگر کراهت در بین نباشد یا فقط از طرف زوج باشد، طلاق رجعی است.^۱

مقدار و کیفیت کراهت

● کراهتی که در تحقق خلع شرط است، چه مقدار است؟

احتیاط این است که کراهت در حدی باشد که بترسد اگر طلاق نگیرد، از طاعت خارج شده و در معصیت داخل شود (مشهور).^۲

باید کراهت در حدی باشد که خوف خروج از طاعت و دخول در معصیت باشد (آیات عظام سیستانی، وحید، تبریزی و مکارم).^۳

● اگر زوجه وکیل در طلاق باشد، طلاق رجعی است یا بائن؟

طلاق رجعی است (آیت الله گلپایگانی).^۴

● اگر طلاق به حکم حاکم باشد، طلاق چه نوعی است؟

اگر شخصی نه حاضر است مخارج زندگی زنش را بدهد و نه حاضر است او را طلاق بدهد، طلاق زنش توسط حاکم شرع، تابع این است که چه شروطی موجود باشد و چه قسم طلاقی واقع شود (حضرت امام).^۵

اگر شخصی نه حاضر است مخارج زندگی

۱. تحریر الوسیله، کتاب الخلع و المبارات، مسئله ۱.

۲. تحریر الوسیله، مسئله ۱۳؛ خوبی، منهاج الصالحین، مسئله ۱۴۸۳؛ گلپایگانی و صافی، هدایة العباد، مسئله ۱۴۸۰؛ فاضل، الاحکام الواضحه، مسئله ۱۸۰۵.

۳. وحید، منهاج الصالحین، مسئله ۱۴۸۳؛ تبریزی، استفتانات، ج ۲، سؤال ۱۵۵۲؛ سیستانی، منهاج الصالحین، مسئله ۶۱۵؛ مکارم، احکام النساء، ص ۲۱۳.

۴. مجمع المسائل، ج ۲، سؤال ۷۳۹.

۵. نک: روح الله خمینی، استفتانات، ج ۳، سؤال ۴۱.

زنش را بدهد و نه حاضر است او را طلاق بدهد، طلاق زنش توسط حاکم شرع، طلاق بائن است (آیات عظام سیستانی و زنجانی).^۱

به هر نوع که طلاق داده شود، به همان نوع است (آیت الله بهجت).^۲

اگر طلاق حاکم از باب امتناع شوهر از نفقه باشد، طلاق بائن بوده و در غیر این صورت، رجعی است (آیت الله تبریزی).^۳

از نظر رجعی بودن یا نبودن، با طلاق های دیگر فرقی ندارد (آیت الله فاضل).^۴

اسباب تنفر در طلاق خلع

• آیا در طلاق خلع، اسبابی که موجب تنفر زن از شوهر می شود، فرق دارد؟

در کراهت و تنفر زن، فرقی نمی کند که کراهت به سبب خصوصیات ذاتی زوج باشد؛ مثل قبح منظر و سوء خلق یا ندادن یا سبب، بعض عوارض دیگر باشد؛ مثل هوو یا اینکه زوج وظایف واجب خود را انجام ندهد (حضرت امام و آیات عظام گلپایگانی و صافی و سیستانی).

اگر کراهت به جهت ظلم به زن یا ندادن حقوق واجب باشد، خلع نیست (آیات عظام خوبی و وحید).^۵

۱. نک: توضیح المسائل مراجع، ذیل مسئله ۲۵۲۲.

۲. استفتائات، ج ۴، سؤال ۵۴۲۸.

۳. استفتائات، ج ۱، سؤال ۱۶۹۹.

۴. جامع المسائل، ج ۱، سؤال ۱۵۸۹.

۵. تحریر الوسیله، مسئله ۱۴؛ گلپایگانی، هدایه العباد، مسئله ۱۴۸۱؛ صافی، هدایه العباد، مسئله ۱۴۸۱؛ خوبی و وحید، منهاج الصالحین، مسئله ۱۴۹۶؛ سیستانی، منهاج الصالحین، مسئله ۶۱۶.

• اگر شوهر همسر خود را اذیت کند و فحش و ناسزا بگوید یا ضرب و شتم کند و زن برای اینکه خود را خلاص کند، چیزی ببخشد، آیا طلاق خلع است؟

این طلاق خلع نیست؛ ولی رجعی است (حضرت امام و آیات عظام فاضل، گلپایگانی، صافی، خویی و وحید).

طلاق مطلقاً باطل است (آیت‌الله سیستانی).^۱

گرفتن مال برای شوهر حرام است (اتفاق).

• اگر شوهر بعضی حقوق واجب یا مستحب زن را ادا نکند تا زن مهر خود را ببخشد، آیا طلاق خلع صحیح است؟

طلاق خلع صحیح است (حضرت امام و آیات عظام گلپایگانی، صافی و سیستانی).^۲

طلاق خلع صحیح نیست (آیات عظام خویی

و وحید).^۳

بذل مال

• چیزی که همسر به شوهر می‌بخشد تا او را طلاق خلع دهد، چه مقدار باید باشد؟

معتبر است که برای تملیک صلاحیت داشته باشد؛ اعم از اینکه به مقدار مهریه باشد یا کمتر یا بیشتر و لازم است معین باشد؛ اعم از اینکه عین باشد یا دین یا منفعت (اتفاق).^۴

۱. تحریر الوسیله، مسئله ۱؛ خویی و وحید، منهاج الصالحین، مسئله ۱۴۸۳؛

سیستانی، منهاج الصالحین، مسئله ۶۱۶.

۲. تحریر الوسیله، مسئله ۱۴؛ گلپایگانی، هدایة العباد، مسئله ۱۴۸۱؛ صافی، هدایة

العباد، مسئله ۱۶؛ سیستانی، منهاج الصالحین، مسئله ۶۱۶.

۳. خویی، منهاج الصالحین، مسئله ۱۴۹۶.

۴. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۲۵۳۵.

• اگر شخصی مجاناً از طرف زن چیزی را به شوهرش برای طلاق خلع ببخشد، آیا صحیح است؟

در این صورت طلاق خلع واقع نمی‌شود؛ ولی یا رجعی می‌شود یا بائن، به حسب اختلاف برخی امور (حضرت امام و آیات عظام گلپایگانی، صافی، خویی، وحید و سیستانی).^۱

• اگر پدر زن بگوید: «دخترم را طلاق بده. من مهر او را به عهده می‌گیرم که به تو بدهم»، آیا این عمل درباره‌ی دختر بالغ رشید و درباره‌ی صحت فدییه برای طلاق خلع، نفوذ دارد؟
ذمه‌ی داماد بری نمی‌شود؛ اما در صحت طلاق سه قول است:

۱. اگر به لفظ طلاق خوانده یا بعدش صیغه طلاق را آورده است، طلاق رجعی است (حضرت امام).^۲

۲. طلاق رجعی می‌شود (آیات عظام گلپایگانی و صافی).^۳

۳. طلاق باطل است؛ مگر اینکه با علم به ولایت پدر طلاق دهد که در این صورت صحیح است (آیت‌الله سیستانی).^۴

• زن و شوهر در طلاق خلع چه شروطی باید داشته باشند؟

شروط زوج: ۱. بلوغ؛ ۲. عقل؛ ۳. اختیار؛ ۴. قصد.

۱. تحریر الوسیله، مسئله ۱۰؛ خویی و وحید، منهاج الصالحین، مسئله ۱۴۹۲؛ سیستانی، منهاج الصالحین، مسئله ۶۱۹؛ گلپایگانی، هدایه العباد، مسئله ۱۴۷۷؛ صافی، هدایه العباد، مسئله ۱۰.
۲. تحریر الوسیله، کتاب خلع، مسئله ۱۱.
۳. صافی و گلپایگانی، هدایه العباد، مسئله ۱۴۷۸.
۴. سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۲، مسئله ۶۲۲.

در زوجه بلوغ و عقل شرط نیست و ولی بذل را قبول می‌کند (آیات عظام خویی و وحید و سیستانی).^۱

• آیا برای هریک از زن و شوهر جایز است که طلاق خلع را شخصاً اجرا کنند یا دیگری را در انشای صیغه و دیگر شروط آن وکیل کنند؟ هریک از زن و شوهر خودشان یا به وکالت می‌توانند صیغه طلاق خلع را اجرا کنند و همچنین در بذل مال.^۲

صیغه خلع

• خود زوجین یا وکیل از طرف آن‌ها چگونه باید صیغه طلاق خلع را اجرا کند؟ اگر خود زوجین طلاق را اجرا کنند، زوجه باید بگوید: «بذلت لک کذا علی ان تطلقنی.» بعد مرد بگوید: «انتِ مختلعة علی کذا فانِ تِ طالق.» (آیات عظام خویی و وحید: مختلعة و به کسر تلفظ کردن اشکال است.^۳ آیت‌الله سیستانی: مختلعة و به فتح تلفظ کردن اشکال دارد.^۴) اگر وکیل در بذل و وکیل در طلاق یک نفر باشد: «عن موکلتی فاطمه بذلت مهرها لموکلی محمد لیخلعها علیه.» بعد بگوید: «زوجة موکلی خالعتها علی ما بذلت هی طالق.» برخی فرموده‌اند: «زوجة موکلی خالعتها علی ما

۱. خویی و وحید، منهاج الصالحین، مسئله ۱۴۸۵؛ سیستانی، منهاج الصالحین، مسئله ۶۱۳ و ۶۱۴.

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۲۵۲۹ و ۲۵۳۰.

۳. خویی و وحید، منهاج الصالحین، مسئله ۱۴۸۲.

۴. سیستانی، منهاج الصالحین، مسئله ۶۱۲.

بذلت فهی طالق» (آیات عظام سیستانی، مکارم، زنجانی و اراکی).

اگر وکیل در بذل شخصی و وکیل در طلاق شخص دیگر باشد، کیفیت اجرای صیغه طلاق این چنین است:

وکیل زن بگوید: «بذلت لک کذا علی ان تطلق موکلتی فاطمة.» وکیل مرد بگوید: «موکلتک فاطمة زوجة موکلی مختلعة علی کذا فهی طالق.»^۱

رجوع از بذل

• چه زمانی جایز است زن از آنچه بخشیده است، برگردد و مرد از طلاق؟ چه زمانی جایز نیست؟

اگر زن در بین عده طلاق خلع یا مبارات از بخشش خود برگردد، شوهر می تواند رجوع کند و بدون عقد دوباره او را زن خود قرار دهد (اتفاق).^۲

• در چه جایی رجوع به مابذل در طلاق خلع جایز نیست؟

۱. اگر طلاق سوم باشد؛ ۲. اگر زن، یائسه باشد؛ ۳. اگر زن، غیرمدخوله باشد؛
۴. در صورتی که زن، همسر چهارم باشد؛ ۵. در صورتی که مرد با خواهرزنی که او را طلاق خلع داده، ازدواج کرده باشد (حضرت امام و

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۲۵۲۹.

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۲۵۳۴.

- آیات عظام خویی و وحید).^۱
- آیا رجوع زن به مابذل در صورتی که مرد مطلع نشود، صحیح است؟
  - صحیح نیست و اثری برای رجوع ندارد (حضرت امام و آیات عظام خویی، وحید، گلپایگانی، صافی و سیستانی).^۲
  - آیا جایز است که زن فدیۀ طلاق خلع را شیردادن به طفل شوهر یا حضانت از او یا طفل دیگری قرار دهد که متعلق به شوهر است؟ بلی، می‌تواند؛ ولی شرط است که مدت آن معلوم باشد (حضرت امام و آیات عظام گلپایگانی و صافی و سیستانی).^۳
  - چنانچه آشکار شود چیزی که زن در مقابل طلاق خلع به شوهر می‌بخشد، ملک دیگری است یا از چیزهایی است که مسلمان مالک نمی‌شود، مثل شراب، آیا طلاق صحیح است؟ اگر علم داشته باشد که مال خودش نیست:
۱. بذل باطل و طلاق خلع هم باطل است و طلاق رجعی می‌شود (حضرت امام و آیات عظام گلپایگانی و صافی).^۴
  ۲. خلع باطل است (آیات عظام خویی و وحید).^۵

۱. تحریر الوسیله، ج ۲، کتاب الخلع، مسئله ۱۷؛ خویی و وحید، منهاج الصالحین، مسئله ۱۴۸۷.

۲. تحریر الوسیله، مسئله ۱۷؛ خویی و وحید، منهاج الصالحین، مسئله ۱۴۸۷؛ گلپایگانی و صافی، هدایة العباد، مسئله ۱۴۸۴؛ سیستانی، منهاج الصالحین، مسئله ۶۳۰.

۳. تحریر الوسیله، مسئله ۹؛ سیستانی، منهاج الصالحین، مسئله ۶۱۷؛ گلپایگانی و صافی، هدایة العباد، مسئله ۱۴۷۶.

۴. تحریر الوسیله، مسئله ۱۲؛ هدایة العباد، مسئله ۱۴۷۹.

۵. خویی و وحید، منهاج الصالحین، مسئله ۱۴۸۹.

۳. بذل باطل است و طلاق خلع هم باطل است؛ بلکه مطلق طلاق باطل است. مگر اینکه صیغه طلاق خوانده یا قصد وقوع طلاق را داشته باشد؛ حتی بدون عوض. در این صورت یا رجعی است یا بائن، برحسب اختلاف برخی امور (آیت الله سیستانی).^۱

اگر علم نداشته باشد:

۱. مشهور قائل هستند به صحت خلع و ضامن بودن مثل آن؛ ولی در این قول، محل تأمل است (حضرت امام و آیات عظام گلپایگانی و صافی).^۲

۲. خلع صحیح نیست و بذل هم باطل است (آیات عظام خویی و وحید).^۳

۳. بذل باطل است و بعید نیست که طلاق مطلقاً باطل باشد (آیت الله سیستانی).^۴

رجعی عوض خلع

• اگر زن چیزی به شوهر ببخشد و شوهر یا وکیل شوهر عمداً یا از روی اشتباه، او را طلاق رجعی دهد، آیا صحیح است؟

اگر وکالت در طلاق خلع یا مبارات داشته و طلاق رجعی داده است، طلاق صحیح نیست (آیت الله گلپایگانی).^۵

۱. سیستانی، منهاج الصالحین، مسئله ۶۲۰.

۲. تحریر الوسیله، مسئله ۱۲؛ هدایة العباد، مسئله ۱۴۷۹.

۳. خویی و وحید، منهاج الصالحین، مسئله ۱۴۸۹.

۴. سیستانی، منهاج الصالحین، مسئله ۶۲۰.

۵. گلپایگانی، مجمع المسائل، ج ۲، سؤال ۶۹۳.

بذل نفقه ایام عده

• در صورتی که زن با کراهتی که از زوج دارد، نفقه ایام عده خود را به زوج ببخشد، آیا در تحقق خلع کافی است؟

بذل نفقه ایام عده صحیح نیست و عوض خلع نمی‌شود. بذل مال مباح، باطل است (آیت الله تبریزی).^۱

اگر در مقابل بذل نفقه ایام عده، واقع شده است، ظاهراً آن طلاق خلعی واقع شده است و صحیح است؛ ولی چون زوجه نفقه ایام عده را قبل از استحقاق که هنوز مالک نبوده، بذل کرده است، باید به مقدار آن به شوهر بدهد و در طلاق خلع، زن نفقه طلبکار نیست (آیت الله گلپایگانی).^۲

بذل نفقه ایام عده کافی نیست؛ زیرا هنوز نفقه‌ای واجب نشده است. به علاوه زوجه مختلعه نفقه ندارد. نفقه مخصوص مطلقه رجعیه است؛ بنابراین، طلاق رجعی است (آیت الله مکارم).^۳

تفاوت رجعی و بائن

• تفاوت طلاق رجعی و خلع و مبارات چیست؟
۱. در رجعی زوجه در ایام عده حق نفقه دارد؛ ولی در خلع نه؛^۴

۲. در رجعی زوج حق رجوع دارد؛ ولی در خلع

۱. تبریزی، استفتائات، ج ۲، سؤال ۱۵۵۲.

۲. گلپایگانی، مجمع المسائل، ج ۲، سؤال ۶۹۶.

۳. مکارم، استفتائات، ج ۳، سؤال ۷۴۶.

۴. تحریر الوسیله، فصل فی النفقات، مسئله ۶.

- نه؛ مگر زوجه به ما بذل رجوع کند؛^۱
۳. در ایام عدۀ طلاق رجعی نمی‌تواند با خواهر او ازدواج کند؛ ولی در خلع می‌تواند؛^۲
۴. در ایام عدۀ طلاق رجعی نمی‌تواند با دختر خواهر و برادر او ازدواج کند؛ ولی در خلع می‌تواند؛^۳
۵. در رجعی اگر مرد بمیرد، عدۀ طلاق زن به عدۀ وفات تبدیل می‌شود؛ ولی در خلع نه؛^۴
۶. در رجعی اگر زن بمیرد، مخارج کفن و دفن بر زوج است؛ به خلاف خلع؛^۵
۷. در رجعی، زوج حق بیرون کردن زوجه از خانه را ندارد؛ به خلاف خلع؛^۶
۸. در رجعی در صورت مرگ زوجین، هر کدام از آن‌ها می‌تواند دیگری را غسل دهد؛ به خلاف خلع؛
۹. در عدۀ طلاق رجعی، زن بدون اجازه شوهر نمی‌تواند از خانه خارج شود؛ به خلاف خلع؛^۷
۱۰. در زمان عدۀ طلاق رجعی، نگاه با شهوت به همسر خود جایز است؛ به خلاف خلع؛^۸
۱۱. در زمان عدۀ، خواستگاری جایز

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۲۵۲۴.

۲. هدایة العباد، مسئله ۱۴۵۷.

۳. همان.

۴. تحریر الوسیله، مسئله ۳؛ خوبی و وحید، منهاج الصالحین، مسئله ۱۴۵۴؛ هدایة العباد، مسئله ۱۴۲۵؛ سیستانی، منهاج الصالحین، مسئله ۵۸۰؛ مجمع المسائل، ج ۲، سؤال ۷۱۴.

۵. عروة الوثقی، مسئله ۸، احکام میت.

۶. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۲۵۲۳.

۷. تحریر الوسیله، احکام اموات، مسئله ۷؛ عروة الوثقی، فصل يجب المماثلة.

۸. عروة الوثقی، کتاب النکاح.

نیست؛ ولی تعریض در غیر رجعی مانعی ندارد^۱ (آیت‌الله سیستانی: تعریض و تصریح بنا بر احتیاط لازم در طلاق رجعی جایز نیست؛ ولی در طلاق بائن جایز است^۲)؛

۱۲. عقد دوباره برای شوهر در زمان عدۀ طلاق رجعی اشکال دارد؛ ولی در طلاق خلع جایز است عقد واقع شود؛ چه دائم و چه موقت^۳؛

۱۳. در عدۀ طلاق رجعی، حکم زنا با زن شوهردار را دارد؛ ولی در طلاق خلع، بنا بر نظر مشهور علما، حرام نمی‌شود^۴؛

۱۴. زن و شوهر در ایام طلاق رجعی از یکدیگر ارث می‌برند؛ به خلاف خلع^۵؛

۱۵. عقد زن چهارم برای شوهر در زمان عدۀ طلاق رجعی جایز نیست؛ به خلاف خلع و مبارات^۶.

مبارات

● طلاق مبارات چیست؟

اگر زن و شوهر یکدیگر را نخواهند و از هم کراهت داشته باشند و زن مالی به مرد بدهد که او را طلاق دهد، آن طلاق را مبارات گویند (اتفاق)^۷.

۱. عروة الوثقی، مسئله ۳، فصل تزویج فی العده.

۲. سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۳، مسئله ۱۹۹.

۳. عروة الوثقی، مسئله ۳.

۴. همان، مسئله ۲۰، تزویج فی العده.

۵. تحریر الوسیله، القول فی عدۀ وطی الشبهه، مسئله ۱۱.

۶. هدیة العباد، مسئله ۱۴۵۷.

۷. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۲۵۳۱.

فرق خلع و مبارات

• فرق طلاق خلع و مبارات چیست؟

۱. در خلع، کراهت از زوجه است و در مبارات کراهت دوطرفه است.
۲. در خلع، فرقی نمی‌کند که بذل زوجه به اندازه مهریه یا کمتر یا بیشتر باشد؛ ولی در مبارات نباید بیشتر از مهر باشد. واجب است بیشتر نباشد و به احتیاط واجب کمتر از مهر باشد (آیات عظام فاضل و مکارم^۱، آیت‌الله سیستانی: بیشتر از مهر نباشد و بنا بر احتیاط کمتر از مهر باشد)^۲.

۳. در خلع، صیغه طلاق به لفظ «خالعت» و «خلعت» و «طالق» هر دو به تنهایی واقع می‌شود؛ ولی در مبارات، فقط به لفظ «بارأت»، واقع نمی‌شود و لازم است به همراه «طلاق» باشد (حضرت امام و آیات عظام گلپایگانی و صافی و خویی)^۳. بنا به احتیاط، واقع نمی‌شود و لفظ «طالق» لازم دارد (آیات عظام سیستانی و خویی و وحید)^۴.

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۲۵۳۵.

۲. منهاج الصالحین، مسئله ۶۳۲.

۳. تحریر الوسیله، ج ۲، مسئله ۱۹، گلپایگانی و صافی، هدایة العباد، مسئله ۱۴۸۶؛

منهاج الصالحین، مسئله ۱۴۹۷.

۴. سیستانی، منهاج الصالحین، مسئله ۶۳۲؛ خویی و وحید، منهاج الصالحین،

مسئله ۱۴۹۷.

رجوع در طلاق رجعی

کیفیت رجوع در طلاق رجعی چگونه است؟
در طلاق رجعی مرد به دو قسم می‌تواند به زن رجوع کند:

۱. حرفی بزند که معنایش این باشد که او را دوباره زن خود قرار داده است؛

۲. کاری کند که از آن بفهمند رجوع کرده است.^۱

• آیا در تحقق رجوع به قول، لفظ خاصی معتبر است؟

لفظ خاص معتبر نیست؛ بلکه هر لفظی که معنای رجوع را بفهماند، کافی است. عربی بودن هم شرط نیست (حضرت امام و آیات عظام گلپایگانی، صافی، سیستانی، خویی و وحید).^۲

• آیا در وطی، قصد رجوع شرط است؟
در وطی، قصد شرط نیست؛ بلکه بدون قصد رجوع و حتی با قصد عدم رجوع هم محقق می‌شود (مراجع).^۳

• آیا رجوع در طلاق رجعی با دست‌زدن به بدن یا بوسه و لمس تحقق پیدا می‌کند؟

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۲۵۲۴.

۲. تحریر الوسیله، القول فی الرجعه، مسئله ۱؛ سیستانی، منهاج الصالحین، مسئله ۵۳۱؛ خویی و وحید، منهاج الصالحین، مسئله ۱۴۴۰؛ گلپایگانی و صافی، هدایة العباد، مسئله ۱۴۶۱.

۳. توضیح المسائل مراجع، ذیل مسئله ۲۵۲۴؛ گلپایگانی و صافی، هدایة العباد، مسئله ۱۴۶۲؛ وحید، منهاج الصالحین، مسئله ۱۴۴۰؛ تحریر الوسیله، مسئله ۲؛ بهجت، استفتائات، ج ۴، سؤال ۵۴۸۴؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، سؤال ۱۶۰۹.

۱. قصد رجوع لازم است و بدون قصد رجوع، رجوع محقق نمی‌شود (آیات عظام خویی و وحید)؛^۱

۲. قصد رجوع لازم نیست. حتی با قصد عدم هم رجوع محقق می‌شود؛ به شرطی که قصد فعل داشته باشد؛ وگرنه از غافل یا ساهی یا نائم و مانند آن‌ها قبول نیست (آیات عظام صافی و گلپایگانی)؛^۲

۳. قصد رجوع لازم نیست. اگر قصد عدم رجوع کرد، تحقق رجوع محل تأمل است (حضرت امام)؛^۳

۴. بدون قصد رجوع، بنا به احتیاط واجب رجوع محقق نمی‌شود (آیت‌الله سیستانی)؛^۴

۵. قصد رجوع ملازم این افعال است (آیت‌الله بهجت)؛^۵

۶. بدون قصد رجوع، مشکل است (آیت‌الله فاضل)؛^۶

• اگر شوهر در ایام عدّه رجعی به همسر خود نگاه با شهوت بکند، رجوع محسوب می‌شود؟ بدون قصد رجوع، رجوع محقق نمی‌شود (آیات عظام سیستانی، خویی، وحید و فاضل)؛^۷

۱. منهاج الصالحین، مسئله ۱۴۴۰.

۲. هدایه العباد، مسئله ۱۴۶۲.

۳. تحریر الوسیله، القول فی الرجعه، مسئله ۲.

۴. منهاج الصالحین، مسئله ۵۳۱.

۵. استفتائات، ج ۴، سؤال ۵۴۸۲.

۶. جامع المسائل، ج ۱، سؤال ۱۶۰۹.

۷. سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۳، مسئله ۵۳۱؛ منهاج الصالحین، مسئله ۱۴۴۰؛

جامع المسائل، ج ۱، سؤال ۱۶۰۹.

اختلاف در رجعی بودن

- اگر شوهر ادعا کند که طلاق همسرش رجعی و بعد از نزدیکی بوده است و او حق رجوع دارد و زن ادعا کند که طلاق بائن بوده و قبل از نزدیکی بوده است، حکم چیست؟
قول زن همراه با قسم، مقدم است (حضرت امام و آیات عظام گلپایگانی و صافی).^۱
قول زن همراه با قسم مقدم است؛ مگر اینکه خلاف ظاهر باشد (آیت الله سیستانی).^۲

اسقاط حق رجوع

- آیا رجوع حق است و اسقاط پذیر یا حکم شرعی است و اسقاط ناپذیر؟
حکم شرعی بوده و اسقاط ناپذیر است و اگر ساقط هم بکند، ساقط نمی شود (حضرت امام و آیات عظام گلپایگانی و صافی و سیستانی).^۳
• اگر شوهر حق رجوع را با عوض، صلح کند، آیا حق رجوع ساقط می شود و می تواند رجوع کند؟

مصالحه صحیح است و لازم است رجوع نکند؛ ولی حق رجوع ساقط نمی شود (آیات عظام خویی، تبریزی، سیستانی، زنجانی، صافی و وحید).

مصالحه باطل است و حق رجوع از بین

۱. روح الله خمینی، *تحریر الوسیله*، ج ۲، مسئله ۷، القول فی الرجعه؛ گلپایگانی و صافی، *هدایة العباد*، مسئله ۱۴۶۶.

۲. سیستانی، *منهاج الصالحین*، ج ۳، مسئله ۵۳۹.

۳. روح الله خمینی، *تحریر الوسیله*، ج ۲، مسئله ۷؛ صافی و گلپایگانی، *هدایة العباد*، ج ۲، مسئله ۱۴۶۷؛ سیستانی، *منهاج الصالحین*، ج ۳، مسئله ۵۴۰.

نمی‌رود و می‌تواند رجوع کند (آیات عظام اراکی و فاضل)^۱.
حق رجوع از بین نمی‌رود و می‌تواند رجوع کند (حضرت امام)^۲.

احکام عده

موجبات عده

- اسباب عده چیست؟
  ۱. طلاق؛ ۲. فسخ؛ ۳. انفساخ؛ ۴. انقضای مدت یا بذل مدت در عقد موقت؛ ۵. موت زوج؛ ۶. وطی به شبهه (حضرت امام)^۳.

زنانی که عده ندارند

- چه زنانی عده ندارند؟
  ۱. غیرمدخوله؛ مگر اینکه حامله باشد به جذب یا انزال؛
  ۲. صغیره که نه سالتش تکمیل نشده است؛
  ۳. یائسه (حضرت امام، آیت‌الله سیستانی)^۴.
- مقصود از دخولی که موجب عده است، چیست؟

مطلق وطی؛ اگرچه از دبر باشد. همچنین دخول با پنهان شدن تمام حشفه، چه در دبر و چه در قبل، محقق می‌شود؛ اگرچه انزال نشود (حضرت امام و آیات عظام گلپایگانی، صافی،

۱. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، مسئله ۲۵۲۶.

۲. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، مسئله ۲۵۲۶.

۳. تحریر الوسیله، القول فی العدد.

۴. تحریر الوسیله، القول فی العدد، مسئله ۱؛ منهاج الصالحین، ج ۳، مسئله ۵۴۲ و ۵۴۴.

خویی و وحید).^۱

نکته: اگر دخول حاصل نشود، ولی منی به
طریقی در فرج داخل شود، زن در حکم مدخوله
است.^۲

یائسه

• در چه سنی زن یائسه شده و دیگر حیض
نمی‌شود؟

۱. در غیرسیده، پنجاه سال و در سیده
شصت سال. احتیاط مستحب این است که
درزمینه ازدواج، تا شصت سال احتیاط کنند
و برای رجوع، از پنجاه سال به بعد احتیاط
کنند (حضرت امام و آیات عظام گلپایگانی و
صافی)؛^۳

۲. از پنجاه تا شصت سال، اگر زن خون
می‌بیند، باید عده نگه دارد (آیات عظام خویی
و تبریزی)؛^۴

۳. سن یائسگی برای عده اگر خون قطع
شود و یأس از برگشت خون باشد، پنجاه
سال است، هم در قریشی و هم در غیرقریشی
(آیت‌الله سیستانی)؛^۵

۴. سیده بعد از شصت سال و غیرسیده

۱. *تحریر الوسيله*، القول فی عدة الفراق، مسئله ۲؛ گلپایگانی و صافی، *هدایة العباد*، ج ۲، مسئله ۱۴۰۸؛ *منهاج الصالحین*، ج ۳، مسئله ۵۴۳؛ خویی و وحید، *منهاج الصالحین*، ج ۲، مسئله ۱۴۴۵؛ *الاحکام الواضحه*، ص ۳۹۹، مسئله ۱۷۸۴.

۲. سیستانی، *منهاج الصالحین*، ج ۳، مسئله ۵۴۳.

۳. گلپایگانی، *هدایة العباد*، ج ۲، مسئله ۱۴۰۹؛ *تحریر الوسيله*، ج ۲، القول فی عدة الفراق.

۴. *صراط النجاة*، ج ۲، سؤال ۱۷۰۵.

۵. سیستانی، *منهاج الصالحین*، ج ۳، مسئله ۵۴۴.

بعد از پنجاه سال قمری (آیات عظام فاضل و بهجت)؛^۱

۵. زن سید و غیرسید هر دو بعد از پنجاه سال یائسه می‌شوند؛ مگر خونی که می‌بینند، با صفات حیض باشد که در این صورت، باید مطابق آن عمل کنند (آیت‌الله مکارم).^۲

• تبدیل سن یائسگی قمری به شمسی چگونه است؟

۶۰.۱ سال قمری برابر است با ۵۸ سال و ۲ ماه و ۱۸ روز شمسی و ۵۰ سال قمری برابر است با ۴۸ سال و ۶ ماه و ۱۷ روز شمسی (آیت‌الله بهجت).^۳

۶۰.۲ سال قمری ۵۸ سال و ۷۷ روز و ۱۲ ساعت و ۵۰ سال قمری ۴۸ سال ۱۷۹ روز است (آیت‌الله فاضل).^۴

یائسه شدن بعد از یک حیض

• اگر زن قبل از یائسه شدن طلاق بگیرد و یک مرتبه خون ببیند و بعد یائسه شود، تکلیف چیست؟

اگر یک مرتبه خون ببیند، دو ماه دیگر عده نگه دارد و اگر دو مرتبه خون ببیند، یک ماه (حضرت امام و آیات عظام خوئی، وحید، صافی، گلپایگانی، سیستانی و تبریزی).^۵

۱. فاضل، توضیح المسائل، مسئله ۲۰۱۰؛ بهجت، استفتائات، ج ۱، ص ۱۰۷.

۲. توضیح المسائل، مسئله ۴۲۸.

۳. بهجت، استفتائات، ج ۴، سؤال ۵۴۶۹.

۴. فاضل، جامع المسائل، ج ۱، ص ۶۳، سؤال ۱۷۹.

۵. روح‌الله خمینی، تحریر الوسیله، القول فی العده، مسئله ۴؛ خوئی و وحید، منهاج الصالحین، مسئله ۱۴۷۸؛ صافی و گلپایگانی، هدایة العباد، مسئله ۱۴۱۰؛ سیستانی، منهاج الصالحین، مسئله ۵۴۵؛ تبریزی، صراط النجاة، سؤال ۱۷۰۵.

شک در یائسه شدن

- زنی شک دارد یائسه شده است یا نه و خونی دیده است و نمی‌داند حیض است یا نه. تکلیفش چیست؟ باید بنا بگذارد که یائسه نشده است (مراجع).^۱

عده حامله

- عده زن حامله در طلاق چیست؟ عده‌اش تا به دنیا آمدن یا سقط فرزندش است؛ بنابراین اگر فرزندش یک ساعت بعد به دنیا بیاید، عده‌اش تمام می‌شود.^۲

عده حامله غیرمدخوله

- زنی که با او نزدیکی نشده، ولی به جذب یا انزال منی حامله شده است، آیا عده دارد؟ باید عده حامله را نگه دارد (آیات عظام مکارم، خویی، وحید، سیستانی و گلپایگانی).^۳ احتیاط لازم واجب است عده نگه دارد (آیت الله بهجت).^۴
- عده زنی که از غیرشوهر حامله باشد، مثل حامله شده از زنا، چگونه است؟ به فرض حمل، با تولد، عده تمام نمی‌شود. باید سه حیض عده نگه دارد؛ مثل غیرحامله

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۴۳۹.

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۲۵۱۴.

۳. مکارم، توضیح المسائل، سؤال ۷۳۷؛ خویی و وحید، منهاج الصالحین،

مسئله ۱۴۸۱؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ۵۴۲؛ گلپایگانی، مجمع المسائل،

ج ۴، سؤال ۸۷۹.

۴. استفتائات، ج ۴، ص ۲۴۴، مسئله ۵۴۷۰.

(حضرت امام و آیات عظام صافی و گلپایگانی و سیستانی).^۱

بنا بر مشهور، به سه حیض است؛ اما خالی از اشکال نیست و احتیاط ترک نشود (آیات عظام خوئی و وحید).^۲

نکته: زن اگر بعد یا قبل از طلاق، وطی به شبهه شده است و حامله است، وضع حمل، اتمام عدّه وطی به شبهه است، نه عدّه زوج مطلق (آیات عظام سیستانی و امام).^۳

عدّه مستقیمه الحیض

• مستقیمه الحیض یعنی چه؟ عدّه او چقدر است؟

یعنی کسی که پاکی بین دو حیض او کمتر از سه ماه است و فرق نمی‌کند یک بار حیض شود یا شش بار یا بیشتر (حضرت امام). عدّه او سه حیض است (حضرت امام و آیات عظام خوئی، وحید، صافی، گلپایگانی و سیستانی).^۴

• اگر زنی مستقیمه الحیض، بعد از طلاق یک بار حیض شده و به جهت نامعلومی دیگر حیض نشد، تکلیف چیست؟

۱. روح‌الله خمینی، *تحریر الوسیله*، مسئله ۶؛ صافی و گلپایگانی، *هدایه العباد*، مسئله ۱۴۱۲؛ سیستانی، *منهاج الصالحین*، مسئله ۵۵۵.

۲. خوئی و وحید، *منهاج الصالحین*، مسئله ۱۴۵۸.

۳. روح‌الله خمینی، *تحریر الوسیله*، مسئله ۶؛ سیستانی، *منهاج الصالحین*، مسئله ۵۵۵.

۴. روح‌الله خمینی، *تحریر الوسیله*، مسئله ۱۱؛ خوئی و وحید، *منهاج الصالحین*، مسئله ۱۴۴۶؛ صافی و گلپایگانی، *هدایه العباد*، مسئله ۱۴۱۷؛ سیستانی، *منهاج الصالحین*، مسئله ۵۵۱؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۲۵۱۱.

اگر معلوم نیست که آیا علت آن، حمل است یا چیزی دیگر، باید نُه ماه صبر کند و اگر وضع حمل نکرد، سه ماه دیگر عده نگه دارد (آیات عظام خویی و وحید. آیت‌الله سیستانی: بنا بر احتیاط واجب).^۱

عده زنی که حیض نمی‌شود

- عده زنی که در سن من تحیض است، ولی حیض نمی‌بیند، چقدر است؟
- عده او سه ماه قمری است.^۲
- آیا فرق می‌کند حیض نشدن زن به چه علتی باشد؟

فرق نمی‌کند که به علت کم‌سالی باشد، مثلاً یازده یا دوازده سالش باشد، یا به علت مریضی یا حمل یا رضاع یا... باشد (حضرت امام).^۳

- عده زنی که بعد از سه ماه حیض می‌شود، چیست؟

چنانچه بعد از طلاق تا سه ماه حیض نشود، عده او تمام است.

اگر در بین سه ماه بعد از طلاق، حیض شود، عده او سه ماه حیض است (آیات عظام خویی، وحید، گلپایگانی، صافی و سیستانی).^۴

- عده زنی که به صورت‌های مختلف خون

۱. خویی و وحید، منهاج‌الصالحین، مسئله ۱۴۷۷؛ سیستانی، منهاج‌الصالحین، مسئله ۵۵۱.

۲. توضیح‌المسائل مراجع، مسئله ۲۵۱۲.

۳. تحریر‌الوسیله، مسئله ۱۱.

۴. خویی و وحید، منهاج‌الصالحین، مسئله ۱۴۷۷؛ هدیة‌العباد، مسئله ۱۴۱۷؛ گلپایگانی و صافی، هدیة‌العباد، مسئله ۱۴۱۷؛ سیستانی، منهاج‌الصالحین، مسئله ۵۵۱.

می‌بیند، مثلاً در تابستان به نوعی و در زمستان به شکل دیگری، چگونه است؟ هرکدام که زودتر اتفاق افتاد، همان را عده نگه دارد؛ بنابراین اگر بعد از طلاق سه ماه گذشت و حیض نشد، عده او تمام شده است و اگر حیض شد، باید سه حیض عده نگه دارد (آیات عظام خویی و وحید و سیستانی).^۱

عده ازدواج موقت

• عده زن در ازدواج موقت چه مقدار است؟ در حامله، وضع حمل است و در زنی که حیض می‌شود، دو حیض کامل و در زنی که حیض نمی‌شود و در سن من‌تحیض است، ۴۵ روز است (مشهور). اگر حامله باشد، بنا بر احتیاط واجب، به هرکدام از ۴۵ روز و وضع حمل که بیشتر باشد (آیات عظام خویی و تبریزی).^۲ به احتیاط واجب، دو حیض (آیات عظام سیستانی و فاضل).^۳ به احتیاط مستحب، دو حیض (آیت‌الله زنجانی).^۴

اگر مدت ازدواج موقت در اثنای حیض تمام شود، آیا این حیض یک حیض حساب می‌شود؟

۱. خویی و وحید، *منهاج الصالحین*، مسئله ۱۴۷۷؛ سیستانی، *منهاج الصالحین*، مسئله ۵۵۱.
 ۲. خویی، *منهاج الصالحین*، ج ۲، ص ۳۱۱، مسئله ۱۳۱۰؛ تبریزی، *منهاج الصالحین*، ص ۳۴۶، مسئله ۱۳۱۰.
 ۳. *توضیح المسائل* مراجع، مسئله ۲۵۱۵؛ فاضل، *توضیح المسائل*، مسئله ۲۵۸۳؛ سیستانی، *منهاج الصالحین*، ۵۷۴.
 ۴. *توضیح المسائل* مراجع، مسئله ۲۵۱۵.

محسوب نمی‌شود، به دلیل حیضتان کاملتان (اتفاق. آیت‌الله تبریزی: بنا به احتیاط).^۱

عده زنی که رحم ندارد

• عده زنی که به علت نداشتن رحم، حیض نمی‌شود، در طلاق و عقد موقت چیست؟
عده لازم است و در عقد دائم سه ماه لازم است و در عقد موقت، ۴۵ روز (حضرت امام و آیات عظام صافی، فاضل، تبریزی و مکارم).^۲

عده زن در صورت فسخ عقد

• زنی که به جهتی ازدواجش فسخ شده و مدخوله بوده است یا در حکم مدخوله، چگونه باید عده نگه دارد؟
همان عده طلاق است (حضرت امام و آیات عظام گلپایگانی، صافی، خویی، وحید و سیستانی).^۳

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۲۵۱۵؛ هدایة العباد، مسئله ۱۴۲؛ وسیلة النجاة، با حاشیة امام خمینی، ص ۷۴۰؛ تبریزی، صراط النجاة، ج ۸، ص ۲۰۸، سؤال ۵۸۲؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۸۱، مسئله ۲۵۹؛ صافی، هدایة العباد، ج ۲، ص ۴۴۷، مسئله ۱۶.
۲. روح‌الله خمینی، استفتانات ج ۳، سؤال ۳۳۵؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۲، ص ۶۷، سؤال ۱۴۳۴؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، ص ۴۲۹، سؤال ۱۶۱۸؛ تبریزی، استفتانات جدید، ج ۱، ص ۳۸۶، مسئله ۱۷۱۲؛ مکارم، استفتانات جدید، ج ۲، ص ۳۸۰، مسئله ۱۱۱۸.
۳. خویی و وحید، منهاج الصالحین، مسئله ۱۴۷۰؛ سیستانی، منهاج الصالحین، مسئله ۵۶۳؛ گلپایگانی و صافی، هدایة العباد، مسئله ۱۴۱۷؛ تحریر الوسیله، ج ۲، مسئله ۱۱.

عده ارتداد

• عده زن در صورت ارتداد شوهر، چه مقدار است؟

در کفر فطری، عده وفات دارد (مراجع). در کفر ملی، در صورت مدخوله بودن، عده طلاق دارد (مراجع).^۱

عده وطی به شبهه

• وطی به شبهه یعنی چه؟

وطی زن اجنبی است به خیال اینکه حلال است. این شبهه گاهی در حکم است و گاهی در موضوع (حضرت امام).^۲

مراد از وطی به شبهه، وطی غیر شرعی است با جهل واطی به آن؛ اعم از اینکه قاصر باشد یا مقصر؛ اما به شرط اینکه مردد نباشد (آیت الله سیستانی).^۳

مقصود از وطی به شبهه، وطی غیر شرعی است. به عبارت دیگر، وطی به شبهه این است بنای واطی بر شرعی بودن آن است؛ اعم از اینکه معذور باشند شرعاً یا عقلاً یا غیر معذور باشند (آیات عظام خویی و وحید).^۴

• چند نمونه برای وطی به شبهه بگویید.

۱. *تحریر الوسيله*، ج ۴، القول فی الکفر، مسئله ۶؛ خوبی و وحید، *منهاج الصالحین*، مسئله ۱۲۸۹؛ سیستانی، *منهاج الصالحین*، ج ۳، مسئله ۵۶۳؛ کلایگانی و صافی، *هدایة العباد*، مسئله ۱۵۳۵؛ فاضل، *توضیح المسائل*، مسئله ۲۵۱۵ و ۲۵۱۶؛ بهجت، *توضیح المسائل*، مسئله ۱۹۴۷ و ۱۹۴۸؛ نوری، *توضیح المسائل*، مسئله ۲۴۴۵ و ۲۴۴۶ و ۲۴۴۷؛ تبریزی، *توضیح المسائل*، مسئله ۲۴۵۸ و ۲۴۵۹.

۲. *تحریر الوسيله*، القول فی عده وطی بالشبهه، ج ۲، مسئله ۲، ص ۳۴۴.

۳. سیستانی، *منهاج الصالحین*، ج ۳، ص ۱۷۳، مسئله ۳۴۹.

۴. خوبی و وحید، *منهاج الصالحین*، ج ۲، ص ۳۰۲، مسئله ۱۴۷.

۱. وطی زنی که بعد معلوم شود عقد در عده بوده است؛
  ۲. وطی زنی که بعد معلوم شود طلاقش باطل بوده است؛
  ۳. وطی زنی که بعد معلوم شود اذن پدر لازم بوده است؛
  ۴. وطی زنی که بعد معلوم شود به هر علتی محرم انسان است؛ مثل خواهر و زن پدر و خواهر رضاعی؛
  ۵. وطی زنی که بعد معلوم شود ازدواج با او حرام بوده است.^۱
- اگر جهل از یک طرف باشد، آیا وطی به شبهه صدق می‌کند؟
- اگر از طرف واطی باشد، وطی به شبهه است (حضرت امام و آیات عظام خویی، وحید، گلپایگانی و صافی).^۲
- اگر از طرف وطی شده باشد، بنا به احتیاط واجب، وطی به شبهه است (حضرت امام و آیات عظام وحید، گلپایگانی، صافی و سیستانی. آیت‌الله خویی: وطی به شبهه نیست و عده ندارد).^۳
- عده وطی به شبهه را بیان کنید.
- مثل عده طلاق است (حضرت امام و آیات عظام خویی، وحید، گلپایگانی، صافی،

۱. عروة الوثقی، فصل فی التزویج.

۲. روح‌الله خمینی، تحریر الوسیله، مسئله ۱، القول فی عده وطی الشبهه؛ گلپایگانی، هداية العباد، مسئله ۱۴۴۸.

۳. خویی، منهاج الصالحین، مسئله ۱۴۷۹؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۱۷۲، مسئله ۵۶۶؛ صافی، هداية العباد، ج ۲، مسئله ۱۴۴۹.

سیستانی و تبریزی).^۱

- آیا صغیره یا یائسه عدّه وطنی به شبهه دارند؟
عده ندارند (حضرت امام و آیات عظام گلپایگانی و سیستانی و تبریزی).^۲
- ابتدای عدّه نزدیکی به شبهه، از چه موقعی حساب می‌شود: از زمان علم یا از زمان وطنی؟
از زمان وطنی است (آیات عظام خویی، وحید، تبریزی و بهجت).^۳

۶۱

احکام طلاق

از زمان وطنی است؛ اگرچه احتیاط از زمان برطرف شدن شبهه است (آیت‌الله گلپایگانی و حضرت امام).^۴

از زمان علم است (آیت‌الله مکارم).^۵
اگر بدون ازدواج بوده است، از زمان وطنی؛ ولی اگر به علت عقد فاسد بوده است، بنا به احتیاط لازم، از زمان علم به فساد است (آیت‌الله سیستانی).^۶

- شوهرزنی که از روی شبهه با زنش نزدیکی شده است، می‌تواند از او لذت ببرد؟
وطنی جایز نیست (اتفاق مراجع).^۷ سایر استتماعات:

۱. روح‌الله خمینی، *تحریر الوسیله*، ج ۲، القول فی عدّه وطنی بالشبهه، مسئله ۲؛
خویی و وحید، *منهاج الصالحین*، مسئله ۱۴۷۰؛ گلپایگانی و صافی، *هدایة العباد*، مسئله ۱۴۴۹؛ سیستانی، *منهاج الصالحین*، مسئله ۵۶۷؛ تبریزی، *مرآة النجاة*، ج ۱، سؤال ۹۴۸.
۲. تبریزی، *مرآة النجاة*، ج ۱، سؤال ۹۴۸.
۳. خویی و وحید، *منهاج الصالحین*، مسئله ۱۴۷۳؛ تبریزی، *استفتائات جدید*، ج ۱، سؤال ۱۷۱۰؛ بهجت، *استفتائات*، ج ۴، سؤال ۵۴۶۳.
۴. *مجمع المسائل*، ج ۲، مسئله ۸؛ *تحریر الوسیله*، ج ۲، ص ۳۴۰.
۵. *استفتائات جدید*، ج ۱، سؤال ۹۱.
۶. سیستانی، *منهاج الصالحین*، ج ۳، مسئله ۵۷۳.
۷. *تحریر الوسیله*، ج ۲، مسئله ۳، القول فی عدّه وطنی الشبهه؛ سیستانی، *منهاج الصالحین*، ج ۳، مسئله ۵۶۸؛ خویی و وحید، *منهاج الصالحین*، مسئله ۱۴۷۲؛ گلپایگانی و صافی، *هدایة العباد*، مسئله ۱۴۵۰.

اقوا این است که جایز است؛ اگرچه احتیاط ترک است (آیت الله سیستانی).^۱
 بنا به احتیاط واجب، جایز نیست (آیات عظام خویی و وحید).^۲
 اقوا این است که جایز است (آیات عظام گلپایگانی و صافی).^۳
 • آیا ازدواج با زنی که در عده^۴ و طی به شبهه است، صحیح است؟
 اگر شوهر نداشته باشد، برای خود واطی جایز است؛ اما برای دیگران جایز نیست (حضرت امام و آیات عظام خویی، وحید، سیستانی، گلپایگانی، صافی، مکارم و فاضل).^۴

عده زنا

• آیا زنا عده دارد؟
 زنا عده ندارد (حضرت امام و آیات عظام، صافی، گلپایگانی، خویی، وحید، بهجت و فاضل).^۵
 عده ندارد؛ ولی به احتیاط واجب، زانی با او ازدواج نکند تا یک حیض شود (آیات عظام خویی و وحید).
 عده ندارد؛ اگرچه احتیاط مستحب این است

۱. سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۳، مسئله ۵۶۸.

۲. خویی و وحید، منهاج الصالحین، مسئله ۱۴۷۲.

۳. گلپایگانی و صافی، هدایة العباد، مسئله ۱۴۵۰.

۴. روح الله خمینی، تحریر الوسیله، مسئله ۴، ص ۳۴۵؛ خویی و وحید، منهاج الصالحین، مسئله ۱۴۷۲؛ سیستانی، منهاج الصالحین، مسئله ۵۶۹؛ گلپایگانی و صافی، هدایة العباد، مسئله ۴؛ مکارم، حاشیة عروة الوثقی، فصل يجوز تجویز فی العدد؛ فاضل، الاحکام الواضحه، ص ۴۰۰، مسئله ۱۷۹۰.

۵. روح الله خمینی، تحریر الوسیله، مسئله ۱؛ خویی و وحید، منهاج الصالحین، مسئله ۱۴۷۱؛ هدایة العباد، ج ۲، مسئله ۱۴۴۸. القول فی عده و طی شبهه؛ فاضل، الاحکام الواضحه، مسئله ۱۷۹۱؛ بهجت، استفتائات، ج ۴، سؤال ۵۴۵۹.

که زن استبرا کند به یک حیض شدن. اگر اعتقاد داشته باشد که زانی زوج اوست و خود را در اختیار او قرار دهد و بعد خلاف آن کشف شود، بنا بر احتیاط لازم، باید عده نگه دارد (آیت الله سیستانی).^۱

عده وفات

- عده وفات بر چه زن هایی واجب است؟
بر هر زنی که شوهرش بمیرد؛ فرقی نمی کند کوچک باشد یا بزرگ، یائسه باشد یا غیر یائسه، دائم باشد یا موقت، مدخوله باشد یا نباشد، عاقل باشد یا غیر عاقل و مسلمان باشد یا غیر مسلمان (مراجع).^۲
- عده وفات در زن حامله را بیان کنید.
ابعدالاجلین؛ یعنی هرکدام از وضع حمل و چهار ماه و ده روز، طولانی تر باشد، همان عده وفات زن حامل است؛ پس ممکن است نه ماه طول بکشد (مراجع).^۳
- مقدار عده وفات در غیر حامل را بیان کنید.
چهار ماه و ده روز قمری.
احتیاط مستحب این است که با توجه به اختلاف ماه، ۱۳۰ روز عده نگه دارد (آیات عظام خوبی و وحید و سیستانی).^۴
- عده زنی که در زمان عده، شوهرش فوت کرده است، چگونه است؟

۱. منهاج الصالحین، مسئله ۵۶۶.

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۲۵۱۷؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۲۵۸۱.

۳. وحید، توضیح المسائل، مسئله ۲۵۸۱.

۴. خوبی و وحید، منهاج الصالحین، مسئله ۱۴۵؛ سیستانی، منهاج الصالحین، مسئله ۵۷۹.

در طلاق رجعی، به عدهٔ وفات تبدیل می‌شود و در بائن، همان عده کافی است (حضرت امام و آیات عظام خویی، وحید، گلپایگانی، سیستانی، بهجت و مکارم).^۱

عدهٔ وفات از زمان فوت است یا از زمان باخبر شدن؟

ابتدای عدهٔ وفات از موقعی است که زن از مرگ شوهر مطلع شود (اتفاق).^۲ آیت‌الله سیستانی: اما این حکم در زنی که بالغ نشده است یا دیوانه است، محل اشکال است و رعایت احتیاط واجب است).

عدهٔ زنی که شوهرش مفقود شده است

• حکم زنی که شوهرش مفقود شده است و نمی‌داند زنده است یا مرده، چیست؟

مسئله صورت‌های مختلفی دارد. اجمالاً مسئله این است که اگر می‌داند شوهرش زنده است، حق ازدواج ندارد و اگر می‌داند فوت کرده است، باید عدهٔ وفات نگه دارد و اگر نمی‌داند، چنانچه پدر یا جد یا وکیل او از مال شوهر یا خودشان نفقهٔ او را تأمین می‌کنند، باز هم حق ازدواج ندارد و اگر کسی نیست که نفقهٔ زن را بدهد، زن می‌تواند به مجتهد جامع‌الشرایط مراجعه کند. او دستور می‌دهد تا چهار سال

۱. *تحریر الوسیلة*، ج ۲، ص ۳۳۸، مسئله ۳: خویی و وحید، *منهاج الصالحین*، مسئله ۱۴۵۴: سیستانی، *منهاج الصالحین*، مسئله ۵۸۰: بهجت، *توضیح المسائل عربی*، مسئله ۱۹۴۷: گلپایگانی، *مجمع المسائل*، ج ۲، سؤال ۷۰۳: *احکام النساء*، سؤال ۸۴۹.

۲. *توضیح المسائل مراجع*، مسئله ۲۵۲۰.

صبر کند و در طول مدت در جست و جوی شوهر باشند و تحقیق کنند. اگر زنده بودن شوهر ثابت نشد، مجتهد جامع الشرایط به پدر و جد پدری دستور می دهد او را طلاق دهند و اگر ممکن نشد، خود مجتهد او را طلاق می دهد و زن به احتیاط واجب، باید چهار ماه و ده روز عده نگه دارد (حضرت امام و آیات عظام خویی و وحید و سیستانی).^۱

این، در صورتی است که شروط ضمن عقد ذکر نشده باشد یا به زوجین تفهیم نشده باشد. اهمیت ذکر و تفهیم شروط در ضمن عقد اینجا مشخص می شود. برای آگاهی از اختلافات، به ذیل مسئله مراجع رجوع کنید.

● چنانچه در جایی، زوج مفقود شده بود و بعد از تحقیق و قبل از طلاق برگشت، تکلیف چیست؟

در این صورت زن، همسر او محسوب می شود (حضرت امام و آیات عظام خویی، وحید، گلپایگانی، صافی، سیستانی و تبریزی).^۲

● چنانچه شوهر مفقود در زمان عده طلاق حاکم برگشت، حکم چیست؟

می تواند در عده رجوع کند (حضرت امام و آیات عظام گلپایگانی و صافی و سیستانی).^۳

۱. *تحریر الوسیله، القول فی العده، مسئله ۱۱؛ خویی و وحید، منهاج الصالحین، مسئله ۱۴۵۹؛ سیستانی، منهاج الصالحین، مسئله ۵۸۸.*
 ۲. *روح الله خمینی، تحریر الوسیله، مسئله ۲۳؛ گلپایگانی و صافی، هدایة العباد، مسئله ۱۴۴۵؛ سیستانی، منهاج الصالحین، مسئله ۶۰۷؛ تبریزی، صراط النجاة، ج ۲، سؤال ۱۲۰۴.*

۳. *روح الله خمینی، تحریر الوسیله، مسئله ۲۳؛ گلپایگانی و صافی، هدایة العباد، مسئله ۱۴۴۵؛ سیستانی، منهاج الصالحین، مسئله ۶۰۷؛ فاضل*

• اگر بعد از طلاق و ازدواج به غیر برگشت، حکم چیست؟

راهی برای رجوع نیست (حضرت امام و آیات عظام خویی، وحید، گلپایگانی، صافی و سیستانی).^۱

• اگر بعد از طلاق و اتمام عده و قبل از ازدواج برگشت، حکم چیست؟

نمی‌تواند رجوع کند (حضرت امام و آیات عظام خویی، وحید، گلپایگانی، صافی و سیستانی).^۲

جمع دو سبب در عده

• اگر دو سبب برای عده باهم جمع شده است، مثل اینکه زن مطلقه حامله، وطی به شبهه شود، آیا دو عده لازم است یا یکی؟ به عبارت دیگر، آیا دو عده تداخل می‌کند یا نه؟ دو عده لازم است؛ بنابراین باید بعد از وضع حمل، عده وطی به شبهه نگه دارد (حضرت امام و آیات عظام گلپایگانی و صافی).^۳

تداخل می‌کند؛ اگرچه احتیاط ترک نشود به تعدد عده در غیر موت (آیات عظام خویی و وحید).^۴

توضیح المسائل، مسئله ۲۵۳۲.

۱. روح الله خمینی، تحریر الوسیله، مسئله ۲۳؛ خویی و وحید، منهاج الصالحین، مسئله ۱۴۵۹؛ گلپایگانی و صافی، هدایه العباد، مسئله ۱۴۴۵؛ سیستانی،

منهاج الصالحین، مسئله ۹۰۷؛ فاضل، توضیح المسائل، مسئله ۲۵۳۲.

۲. روح الله خمینی، تحریر الوسیله، مسئله ۲۳؛ خویی و وحید، منهاج الصالحین، مسئله ۱۴۵۹؛ گلپایگانی و صافی، هدایه العباد، مسئله ۱۴۴۵؛ سیستانی،

منهاج الصالحین، مسئله ۶۰۷.

۳. تحریر الوسیله، ج ۲، ص ۳۳۶، مسئله ۸؛ گلپایگانی و صافی، هدایه العباد، مسئله ۱۴۱۴.

۴. منهاج الصالحین، مسئله ۱۴۸.

بنا به احتیاط واجب، تداخل نمی‌کند (آیات
عظام سیستانی و مکارم).^۱

جواز خروج زن از منزل در عده وفات

• آیا جایز است زن در زمان عده وفات، از خانه
خارج شود؟

برای تأمین حوایج خود جایز است؛ مخصوصاً
اگر ضروری باشد یا بخواهد برای امور راجح
مانند حج و زیارت خارج شود (حضرت امام و
آیات عظام و گلپایگانی و صافی).^۲

جایز است، ولی کراهت دارد؛ مگر در امور
ضروری یا برای ادای حق (آیات عظام خویی و
وحید و سیستانی).^۳

کراهت دارد (آیت‌الله تبریزی).^۴

نکته: یکره لها المبيت خارج بیتها علی الاقرب.

حداد

• حکم حداد در عده وفات را بیان کنید. مقصود
از حداد چیست؟

حداد واجب است (مراجع).

مقصود از حداد، زینت است در زمان عده و
فرق نمی‌کند در لباس باشد یا در بدن. حتی
کیفیت پارچه و دوخت لباس سیاه هم ممکن
است زینت حساب شود. تشخیص حداد با

۱. سیستانی، منهاج الصالحین، مسئله ۵۵۶؛ مکارم، حاشیه عروة الوثقی، فصل
ترویج فی العده، مسئله ۱۲.

۲. تحریر الوسیله، ج ۲، مسئله ۷؛ گلپایگانی و صافی، هدایة العباد، مسئله ۱۴۲۹.

۳. خویی و وحید، منهاج الصالحین، مسئله ۱۴۵۲؛ سیستانی، منهاج الصالحین،
مسئله ۵۸۵.

۴. صراط النجاة، ج ۲، سؤال ۱۷۰۶.

عرف است. ترک حداد در زمان عده برزن واجب است. (آیات عظام خویی، وحید، سیستانی، گلپایگانی، صافی، بهجت و مکارم).^۱

دربارهٔ مرد غایب که به حکم حاکم، ولی او زنش را طلاق می‌دهد و زن باید عدهٔ وفات نگه دارد، حداد واجب نیست (آیات عظام خویی و وحید).^۲

• اگر حداد را حفظ نکرد، آیا به عده خللی وارد می‌شود؟

حداد واجب مستقلاً است و شرط در عده نیست؛ پس خللی در عده وارد نمی‌شود (حضرت امام و آیات عظام خویی، وحید، گلپایگانی، صافی و سیستانی).^۳

• آیا حداد در متعه هم لازم است؟

اگر مدت زیاد باشد، حداد واجب است (حضرت امام و آیات عظام گلپایگانی و صافی).^۴

اگر کم باشد، مثل یک تا دو روز، واجب نیست (حضرت امام و آیات عظام وحید و گلپایگانی و صافی).^۵

مطلقاً واجب است (آیات عظام خویی و سیستانی و فاضل).^۶

۱. خویی و وحید، *منهاج الصالحین*، مسئله ۱۴۵۲؛ سیستانی، *منهاج الصالحین*، مسئله ۵۸۱؛ *تحریر الوسیله*، القول فی عده الوفاة، مسئله ۴؛ گلپایگانی و صافی، *هدایة العباد*، مسئله ۱۴۲۶؛ *توضیح المسائل مراجع*، مسئله ۲۵۱۸؛ بهجت، *توضیح المسائل عربی*، مسئله ۱۹۴۴؛ مکارم، *احکام النساء*، مسئله ۸۵۳.

۲. *منهاج الصالحین*، مسئله ۱۴۵۹.

۳. خویی و وحید، *منهاج الصالحین*، مسئله ۱۴۵۲؛ *تحریر الوسیله*، مسئله ۵؛ گلپایگانی و صافی، *هدایة العباد*، مسئله ۱۴۲۷؛ سیستانی، *منهاج الصالحین*، مسئله ۵۸۴.

۴. *تحریر الوسیله*، عده الوفاة، مسئله ۶؛ گلپایگانی و صافی، *هدایة العباد*، مسئله ۱۴۲۸.

۵. روح‌الله خمینی، *تحریر الوسیله*، مسئله ۶؛ وحید، *منهاج الصالحین*، مسئله ۱۴۵۲؛ گلپایگانی و صافی، *هدایة العباد*، مسئله ۱۴۲۸.

۶. خویی، *منهاج الصالحین*، ج ۳، مسئله ۱۴۵۲؛ سیستانی، *منهاج الصالحین*.

مُحَلَّل

• در چه صورتی زن به محلل نیاز دارد؟
اگر زنی را دو بار طلاق دهند و مرد به او رجوع کند یا طلاق دهد و بعد از هر طلاق عقد کند، چه در بین یک طهر باشد یا چند طهر، چه مجامعت بعد از هر طلاق شده یا نشده است، بعد از طلاق سوم بر شوهر حرام می شود و به محلل نیاز دارد (حضرت امام و آیات عظام گلپایگانی، صافی، سیستانی و بهجت).^۱
بنا بر احتیاط واجب، در هر بار نزدیکی کند و بعد از دیدن حیض و پاک شدن طلاق دهد (آیت الله مکارم).^۲

• اگر در بین سه طلاق، زن به عقد کس دیگر درآمده باشد، آیا باز هم به محلل نیاز است؟
نیاز نیست (حضرت امام و آیات عظام خویی، وحید، سیستانی، گلپایگانی و صافی).^۳

• شروط صحت محلل چیست؟

۱. عقد دائم باشد (مراجع)؛

۲. بلوغ؛

باید بالغ باشد (حضرت امام و آیات عظام گلپایگانی، بهجت، نوری و اراکی).
احتیاط واجب (آیات عظام سیستانی، خویی،

مستئله ۵۸۲؛ فاضل، الاحکام الواضحه، مستئله ۱۷۹۵.

۱. تحریر الوسیله، القول فی اقسام الطلاق، مستئله ۲؛ گلپایگانی و صافی، هدایه العباد، مستئله ۱۳۹۷؛ سیستانی، منهاج الصالحین، مستئله ۵۲۵؛ بهجت، توضیح المسائل عربی، مستئله ۱۹۵۲.

۲. توضیح المسائل مراجع، ذیل مستئله ۲۵۲۷.

۳. تحریر الوسیله، اقسام طلاق، مستئله ۵؛ خویی و وحید، منهاج الصالحین، مستئله ۱۴۳۹؛ سیستانی، منهاج الصالحین، مستئله ۵۲۴؛ گلپایگانی و صافی، هدایه العباد، مستئله ۱۴۰۰.

تبریزی، فاضل، صافی و وحید).

۳. وطی در قبل:

باید وطی در قبل شود (حضرت امام و آیات عظام وحید، بهجت، نوری، اراکی، فاضل، صافی و گلپایگانی).

احتیاط واجب وطی در قبل شود (آیات عظام خویی و سیستانی و تبریزی).

۴. بعد از فوت یا طلاق و گذشت عده باشد^۱.

• آیا انزال در صحت محلل شرط است؟

بنا به احتیاط واجب، شرط است (حضرت امام و آیات عظام فاضل، بهجت، گلپایگانی، صافی و تبریزی).

انزال لازم نیست (آیت الله نوری)^۲.

بنا به احتیاط مستحب، انزال کند (آیت الله سیستانی)^۳.

• آیا لذت بردن دو طرف شرط است؟

دخول باید به طوری باشد که دو طرف لذت برده باشند (آیات عظام اراکی و وحید)^۴.

• آیا دخول به مقدار حشفه کافی است؟

به مقدار حشفه کافی است (حضرت امام و آیات عظام گلپایگانی و سیستانی و بهجت)^۵.

• آیا نزدیکی در ایامی که وطی حرام است،

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۲۵۲۷؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۲۵۹۱.

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۲۵۲۷؛ تبریزی، صراط النجاة، ج ۲، سؤال ۱۶۷۶.

۳. منهاج الصالحین، مسئله ۵۲۳.

۴. توضیح المسائل مراجع، ذیل مسئله ۲۵۲۷؛ وحید، توضیح المسائل،

مسئله ۲۵۹۱.

۵. گلپایگانی و صافی، هدایة العباد، مسئله ۱۴۰۱؛ روح الله خمینی، تحریر الوسیله،

مسئله ۶؛ سیستانی، منهاج الصالحین، مسئله ۵۲۳؛ بهجت، توضیح المسائل،

مسئله ۱۹۵۲.

مثل ایام حیض، برای محلل کافی است؟
کافی است (حضرت امام و آیات عظام
گلپایگانی و سیستانی).^۱

- اگر شک شود در سه طلاق و کمتر، آیا به
محلل نیاز است؟

بنا بر کمتر گذاشته شود و به محلل نیاز
نیست (حضرت امام و آیات عظام گلپایگانی و
صافی و سیستانی).^۲

---

۱. روح‌الله خمینی، تحریر الوسیله، مسئله ۹۲؛ گلپایگانی، هدایة العباد، مسئله ۱۴۰۴؛ سیستانی، منهج الصالحین، مسئله ۵۲۷.
۲. روح‌الله خمینی، تحریر الوسیله، مسئله ۱۰؛ گلپایگانی و صافی، هدایة العباد، مسئله ۱۴۰۵؛ سیستانی، منهج الصالحین، مسئله ۵۲۸.

